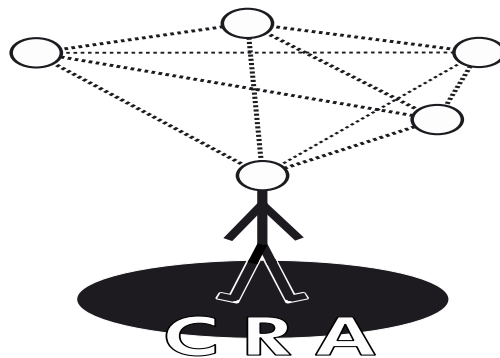


**Centrum för regional analys  
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet  
CRA Working Paper 2016:5**

**Urbanisering och ekonomisk utveckling  
En översikt över debatten och forskningsmiljöer i Sverige**

Kerstin Enflo, Martin Henning och Mattias Wennergren Nousiainen



**Centre for Regional Analysis**  
[www.cra.handels.gu.se](http://www.cra.handels.gu.se)



Denna rapport är författad på uppdrag av Stiftelsen Länsförsäkringsbolagens forskningsfond.  
2016-11-16.

## **Förkortningar**

GU – Göteborgs universitet

HH – Högskolan i Halmstad

JU – Jönköping University (Högskolan i Jönköping)

KaU – Karlstad universitet

KTH – Kungliga Tekniska Högskolan

LiU – Linköpings universitet

LU – Lunds universitet

MaH – Malmö Högskola

MiU - Mittuniversitetet

SU – Stockholms universitet

SLU - Sveriges Landsbruksuniversitet

UmU – Umeå univeristet

UU – Uppsala universitet

ÖrU – Örebro universitet

MISTRA – Stiftelsen för miljöstrategisk forskning

SP – Statens Provningsanstalt

ESBRI – Institutet för entreprenörskaps- och småföretagsforskning

Ratio – Näringslivets forskningsinstitut

SNS – Studieförbundet för Näringsliv och Samhälle

## 1. Inledning

På senare tid har urbanisering, städers ekonomiska dynamik och individers flyttmönster varit ett centralt ämne både inom forskning och allmän debatt. En anledning till detta är sannolikt ökande skillnader i ekonomiskt hänseende mellan regioner. Detta har varit ett tilltagande fenomen i Sverige under senare år, men också i många andra av västvärldens ekonomier. Medan många täta urbana områden uppvisar dramatiskt positiva tillväxttakter, ter sig de perifera regionernas ställning allt svagare, åtminstone generellt sett. Samtidigt har den forskning som man kan koppla samman med begreppet "urbanisering" vuxit till en i allt väsentligt oöverskådlig mängd, med många distinkta specialiseringar. Det innebär också att många av dessa litteraturer, som behandlar högst relaterade fenomen, samexisterar utan någon större samverkan. Denna rapport syftar till att ge en översikt över forskning samt forskningsmiljöer i Sverige som relaterar till ämnet urbanisering.

Urbanisering är i sig givetvis inget nytt fenomen. Den utveckling vi ser idag är en fortsättning av processer som, kopplat till teknologisk och ekonomisk omvandling, varit kraftfulla förändringsfaktorer i Sverige i alla fall sedan slutet på 1800-talet. Mellan 1900 och 1965 ökade andelen av befolkningen inom tätortsbebyggelse från cirka 28 procent till 77 procent. Mellan 1970 och 1990 fortsatte andelen av folkmängden i tätorter att öka till en bra bit över 80 procent (Ylander, UÅ). Samtidigt ska man komma ihåg att de allra flesta urbana områden i Sverige och de andra nordiska länderna var (och är) mycket små i internationellt hänseende. Snarare handlade Sveriges historia länge om en icke-urbanisering. Fortfarande i början av 1900-talet var en majoritet av industriarbetarna baserade på landsbygden (Berger, Enflo och Henning, 2012). Även om urbaniseringen senare tilltog, avancerade de skandinaviska länderna till toppen av den globala välfärdsligan under efterkrigstiden trots avsaknad av urbana metropoler av internationell storlek. Detta är ett intressant perspektiv i dagens debatt.

Sverige har idag en mycket hög urbaniseringsgrad, så i termer av ren urbanisering kommer det kanske inte ske så omvälvande förändringar vad gäller befolkningens fördelning de kommande åren. Däremot finns det en klar tendens till ökad koncentration av ekonomiska aktiviteter till storstadsområdena, och ökade skillnader i produktivitet mellan olika regioner i landet. 2010 producerades 48 procent av landets förädlingsvärde i de tre storstadslänen (enligt den gamla länsindelningen, Enflo och Henning, 2016). För inte så länge sedan, 1950, var motsvarande siffra 37 procent.

I en del av den vetenskapliga debatten talar man därför inte bara om urbanisering i sig, utan snarare en slags "superurbanisering", där tillväxt och innovation inte sker i vilka urbaniserade områden som helst. Den sker i toppen av den urbana hierarkin, i de allra största städerna. Divergensen eller den ökande regionala ojämlikheten, har på senare år i mångt och mycket drivits av framgången hos stora städer med varierade ekonomiska miljöer, och med höga andelar av arbetskraften inom analytiska yrken som kräver hög utbildning (se Henning m.fl., 2016).

I diskussionen om urbaniseringen och dess effekter är det lätt att endast fokusera på tendenser i västvärldens ekonomier, och på vad som händer i de länder som redan genomgått en omfattande urbaniseringsprocess under de senaste 150 åren. På global skala fortgår dock fortfarande en mer "klassisk" urbanisering med tillväxt även av medelstora städer, men också med stark tillväxt i de globalt sett allra största städerna. Den mest dramatiska befolkningstillväxten i urbaniserade områden idag sker inte alls i västvärldens ekonomier, utan i Afrika och Asien. Jämför vi med utvecklingen i tredje världen så framstår den svenska eller europeiska koncentrationen till

storstadsområden som relativt moderata företeelser. FN spår att det 2030 kommer finnas 41 urbana områden i världen med mer än 10 miljoner invånare, många av dessa i det Globala syd. Fram till 2050 kommer 2,5 miljarder människor att läggas till jordens urbana befolkning, och nästan allt i Asien och Afrika (FN, 2014). Många av dessa snabbt växande städer brottas naturligtvis med enorma utmaningar, såväl inkomstmässigt som miljömässigt och infrastrukturellt.

I Sverige är det dock inte säkert att en pågående omfördelning av ekonomisk tyngdvikt i geografin behöver betyda att små regioner utarmas i termer av ekonomiskt välstånd. Även om de övergripande regionala skillnaderna i produktivitet också har ökat under senare år (Enflo och Henning 2016), så är andelen av befolkningen i Sverige som är under risk för fattigdom eller social utestängning ungefär lika i storstäder och glest befolkade områden i Sverige, till skillnad från många andra länder i EU (SCB, 2015a).

Samtidigt skall man komma ihåg att storstädernas snabba framgångar inte är en naturlag över tid. Både Göteborg och Malmö har haft perioder med negativ befolkningsutveckling under efterkrigstiden. Flera av de idag mycket framgångsrika amerikanska storstadsområdena, brottades också med mycket stora problem under 1970- och 1980-talens strukturomvandlingar. Det innebär också att dagens utvecklingstrender kan komma att brytas i framtiden. Idag ser vi dock inga tendenser till det.

Också inom den ekonomiska forskningen har stort, och kanske allt större, intresse ägnats åt de urbaniserade områdenas dynamik. De teoretiska perspektiven på städernas tillväxt och funktion är skiftande och mångfacetterade. Lite förenklat kan man dela upp debatten om urbaniseringens effekter på tillväxt mellan optimister och pessimister. Pessimisterna har tenderat att betona att urbaniseringen leder till en allmänningens tragedi vilket städerna är exempel på klassiskt överutnyttjande av kollektiva resurser (Ostrom, 1990). Resultatet blir miljöproblem, sanitära olägenheter, underinvesteringar i infrastruktur och i många fall framväxten av en stor informell ekonomi. Den informella ekonomin anses problematisk då individens boenden, arbeten och konsumtion äger rum utanför lagar och kontroll, och försvårar för sociala åtgärder, beskattning och i vissa fall även för polisiärt arbete. Optimisterna betonar å andra sidan att urbaniseringen är ett naturligt förlopp i tillväxten och att det leder till ett mer effektivt resursutnyttjande. Allmänningens tragedi ses då mest som ett utfall av dålig planering (se Williamson, 1990, World Bank Growth Commission, 2009). Samtidigt har andra forskare försökt att mäta de urbana områdenas fördelar som täta ekonomiska miljöer, innovationsarenor och marknader för kvalificerad arbetskraft, mot nackdelar som trängseffekter och högre priser (Neffke m.fl., 2011a).

Förhållandet mellan urbanisering och långsiktig ekonomisk tillväxt är också omdebatterat. Trots att urbanisering och långsiktig tillväxt verkar följa varandra över historien så har allt fler forskare börjat ifrågasätta om det finns ett kausalt samband. Nyligen publicerades även en studie som visar att sambandet inte varit stabilt över tid och att det starkaste positiva sambandet verkar existerat för mitten av 1900-talet (Jedwab och Vollrath, 2015). Detta tyder på att vi behöver förstå sambandet urbanisering och tillväxt bättre samt ta reda på hur det förändras över historien.

Historien har även visat att kraftig urbanisering kan leda till regionala ojämlikheter inom ett land. En inflytelserik studie av Jeffrey Williamson (1965) föreslog en långsiktig inverterad U-kurva i regional ojämlikhet över tid. Denna U-kurva har kunnat bekräftas för flera industrialiserade länder över 1900-talet, ofta med en topp strax efter andra världskriget (se bland andra Kim, 1995, Martinez-Galaragga m.fl., 2010, Felice, 2012). För en del länder har ojämlikheten därför setts som en ofrånkomlig del av

den ekonomiska utvecklingsprocessen. Samtidigt återstår frågan om regional ojämlikhet verkligen är en god grogrund för tillväxt. Stora regionala inkomstklyftor kan skapa politiska spänningar som på sikt äventyrar den långsiktiga tillväxtpotentialen.

Med en global ökning i urbanisering så kommer forskning som fokuserar på hur urbaniseringen ska förstås och hanteras för att gynna människor och tillväxt förmodligen bli allt viktigare. Generellt sett handlar det om att hitta vägar för att maximera de positiva effekterna av urbanisering (till exempel produktivetsökningar, specialisering och skaleffekter) samtidigt som de negativa effekterna (såsom regional ojämlikhet, trängsel, stigande hus- och landpriser, och otillräckliga sanitära förhållanden) minimeras.

### *Definition och avgränsningar*

Avsikten med denna rapport är att ge en introduktion till forskningsfältet kring urbaniseringen och urbaniseringsprocesser, samt ge en översikt över de forskningsmiljöer som idag bedriver forskning inom detta fält i Sverige. Rapporten fokuserar på de ekonomiska aspekterna av urbaniseringen och städernas tillväxt. Vi har därför valt att lägga mindre tyngd vid forskningsfält som urban planering, arkitektur och urban gardening, även om de delvis finns med i utkanten av våra resonemang.

I en utmärkt kort översikt beskriver Statistiska Centralbyrån urbaniseringsbegreppet så här: "När man talar om urbanisering är det ofta befolkningens flyttning från land till stad som avses. Urbanisering i den meningen bidrar till avfolkningen av landsbygden som ett parallellt fenomen till befolkningstillväxten i städer. Men urbaniseringen kan också beskriva hur befolkningens storlek i städerna och på landsbygden förhåller sig till varandra. Det senare brukar även kallas urbaniseringsgrad eller tätortsgrad i den officiella statistiken. Om urbaniseringsgraden ökar behöver det därmed inte betyda att fler människor flyttar från landsbygden in till städer." (SCB, 2015b). I denna översikt kommer vi diskutera båda aspekterna av urbaniseringen.

Forskningsmässigt är ämnesrådet naturligtvis mycket mer svåravgränsat. För det första kan man dra en linje mellan teori och forskning om *urbaniseringsprocessen* som sådan, *för- och nackdelar med olika typer av regionala miljöer*, och *konsekvenserna* av urbaniseringsprocessen. Eftersom vi har funnit dessa dimensioner svåra att separera från varandra, har vi med element av samtliga i genomgången.

För det andra är forskningsområdet kring urbaniseringen disciplinöverskridande, och tenderar att vara det i allt högre grad. Traditionellt har ekonomiska urbaniserings- och stadsfrågor haft starka ställningar inom ekonomisk historia och kulturgeografi/ekonomisk geografi, men i allt fler ämnen tar dessa frågor idag större utrymme. Nationalekonomi, utvecklingsstudier, samhällsplanering och fysisk planering är bara några exempel. I denna översikt har vi försökt spegla utvecklingen inom många olika ämnen, även om viss tyngdpunkt kan skönjas mot forskning som har sin bakgrund inom ekonomisk geografi och ekonomisk historia.

För det tredje ser urbaniseringens processer, förutsättningar och resultat olika ut i olika länder. Vi har valt att utgå från ett svenskt empiriskt och historiskt perspektiv, med globala utblickar. Många av de teoretiska resonemangen kan dock hållas för allmängiltiga.

Alla dessa faktorer gör att den översikt som vi bidrar med av nödvändighet blir partiell, men vi hoppas att den trots detta fångar de viktigaste strukturerna inom pågående forskning. Efter denna

introduktion fortsätter rapporten med en historisk överblick över urbaniseringsprocessen. Vi frågar oss bland annat om man kan sätta likhetstecken mellan urbaniseringsgrad och ekonomisk utvecklingsnivå. Därefter går vi igenom vilka för- och nackdelar som litteraturen pekar på finns i olika typer av regionala ekonomiska miljöer, bland annat städer. Efter detta ägnar vi lite utrymme åt urbaniseringsfrågor i ett svenskt framtidsperspektiv: hur automatiseringen och det som kallas "Industri 4.0" kan tänkas påverka framtidens urbaniseringsmönster. Därefter ger vi en översikt över forskningsmiljöer och forskningsteman med koppling till urbaniseringen vid svenska universitet och högskolor, samt vid några andra institut. Vi avslutar med slutsatser, samt med att identifiera ett antal forskningsområden som vi ser som viktiga för att driva kunskapen kring urbaniseringen, och dess orsaker samt effekter, framåt.



## 2. Urbaniseringsprocessen i ett historiskt perspektiv

### *Tidig utveckling*

Urbaniseringsprocessen har djupa historiska rötter. För cirka 10 000-13 000 år sedan inträffade den neolitiska revolutionen. Människor blev bofasta och började bruka jorden i östra Medelhavsområdet. Enligt arkeologiska fynd innebar den teknologiska revolution som jordbrukandet förde med sig en befolkningsökning, som i vissa fall kunde leda till byar med fler än 5000 invånare.<sup>1</sup> Framväxten av dessa urbana centra har försökt förklaras av till exempel arkeologen Gordon Childe (1936), som tidigt myntade begreppen neolitisk och urban revolution. Childe kopplade samman tanken på urbaniseringen med jordbrukets överskott, och med en ökad specialisering inom icke-agrara näringar. Ökad specialisering ledde till ökad handel vilket i sin tur ökade efterfrågan på centraliserad byråkrati och framväxten av de så kallade stadsstaterna. Även Diamond (1997) betonar att möjligheterna till domesticering av djur och planter är en grundförutsättning för ett överskott och en urban, specialiserad ekonomi.

Delvis som en kontrast till den traditionella synen på jordbrukets roll för städernas framväxt, poängterade Jane Jacobs (1970) städernas tidigt drivande kraft som innovationscentra och drivande miljöer för ekonomisk utveckling. Men de första tätbefolkade platserna brukar inte kallas städer. Childe försökte sig under efterkrigstiden på en definition av en historisk stad som innehåller ett flertal kategorier av företeelser (bland annat förekomsten av gemensamma monumentala byggnader, långväga handel, icke-agrara näringar, skatteupptag till lokal elit och även utvecklad konst och kultur samt ett skriftspråk), utöver en hög befolkningstäthet. Med Childes definition kan flera stora tidiga bosättningar därmed inte definieras som "städer".

Tidiga städer som kännetecknas av en "hög nivå på kulturell och teknisk utveckling" brukar även kallas tidiga civilisationer. Ordet kommer av latinets civitas som betyder stad, och används ofta om de framväxande statsstaterna i till exempel Mesopotamien, Indien, Kina under årtusendena före Kristi födelse. I antikens Grekland återfinns den första stadsstaten som byggde på en uttalad idé om medborgarskap. Redan för två tusen år sedan kunde de antika samhällena härbärga ganska stora städer. Rom anses varit som störst ungefär kring år 0 då cirka en miljon människor levde i staden (Tellier, 2009). Framväxten av de antika stadsstaterna och uppbyggnaden av väldiga imperier där makt koncentrerades gynnade städer som Istanbul/Konstantinopel, Alexandria och Kartago, alla med nära en miljon invånare.

På senare tid har även ekonomer börjat intressera sig för de djupa historiska rötterna till städernas uppkomst och utveckling. Bakgrunden till det nya intresset är att flera framsteg gjorts för att sammanställa och bearbeta data, till exempel genom utvecklandet av historisk data i geografiskt kodade databaser. Nyligen publicerades en databas i tidskriften Nature med information om mänskliga bosättningar under de senaste 6000 åren (Reba m.fl., 2016). Andra stora datamaterial som sammanställts bygger på satellitbilder av mänsklig aktivitet i form av elektriskt ljus (Henderson m.fl., 2012) och GIS-kodad information om geografiska möjliga tillväxtfaktorer som kvalitén på jordbruksmark, tillgången till vattenkraft och transportleder eller tillgång på kol och mineraler.

---

<sup>1</sup> <http://populärhistoria.se/artiklar/de-forsta-bonderna/>

Nya datamaterial kan tillsammans med statistiska metoder möjliggöra för forskning kring städers uppkomst och fall för att förstå städers långsiktiga utveckling, ibland över årtusenden. I denna tradition har flera intressanta bidrag nyligen publicerats. Motamed m.fl. (2014) har testat om urbanisering ägde rum tidigare på platser med relativt högre jordbrukspotential kombinerat med låga transportkostnader. Med en stor geografisk databas påvisas ett robust samband mellan den tidpunkt då en plats till övervägande del blev täckt av urban bebyggelse och platsens jordbrukspotential, tillgång till sjöfart och lägre höjd över havet. Tidig urbanisering verkar även vara kopplat till relativt hög BNP per capita idag. De geografiska faktorerna minskar dock i betydelse för framväxten av urbaniserade platser över tid.

En besläktad studie försöker utreda hur bestämningsfaktorerna för urban utveckling ändras över tid (Henderson m.fl., 2016). Genom att dela upp förklaringsfaktorer för dagens urbanisering i en grupp som främst relaterar till jordbrukspotential, och en annan som främst rör de geografiska förutsättningarna för handel, visar de att jordbrukspotentialen var den främsta förklaringsfaktorn för urbanisering under de första årtusendena fram till 1950, men att geografiska förutsättningar för handel är viktigare i platser som urbaniserats efter 1950. Henderson m.fl. (2016) förklarar resultatet med de dramatiskt sjunkande transportkostnaderna under 1900-talet, som möjliggjort långväga handel och framväxten av stora städer i utvecklingsekonomier utan motsvarande jordbrukskapacitet i det närmsta omlandet. Detta resultat skulle enligt forskarna förklara varför tidiga europeiska städer ofta lokaliserats i jordbruksområden, medan dagens megastäder i utvecklingsländer ofta befinner sig vid en stor hamn eller handelspunkt utan motsvarande urban utveckling i jordbruksområden. I dagens utvecklingsländer har urbaniseringen inte sammanfallit med en liknande strukturomvandling som tidigare i historien. Gollin m.fl. (forthcoming) föreslår att de städer som urbaniserats efter 1960 ofta gjort det beroende på export av naturresurser, och bygger en modell där urbanisering främst drivs fram av konsumtionsmönster, snarare än produktionsmönster.

En annan studie som betonar transportkostnadernas roll har undersökt varför det utvecklade stadssystemet runt östra medelhavet gradvis lämnade plats till en mer dynamisk utveckling i Västeuropa (Bosker m.fl., 2013). Artikelförfattarna exemplifierar med att Bagdad år 800 hade mer än en miljon invånare, medan London bara var en liten by. År 1800 hade London växt till en miljon medan Bagdad stagnerade. En av orsakerna som analyseras i artikeln är vikten av tekniska förbättringar som påverkar transportkostnader. Medan stadssystemet i Mellanöstern främst hängde samman genom långväga handel på kamelryggar, så var Västeuropeiska städer sammankopplade genom havsförbindelser och sjöfart. Under den förindustriella perioden föll priset för att transportera varor till sjöss drastiskt, samtidigt som kamelteknologin stod i princip stilla. Detta exempel belyser vikten av långväga handel, tillgången till marknader och globala samband för att förstå en regions långsiktiga urbanisering och tillväxt.

Nya datamaterial och metoder utvecklas ständigt och forskarna har bara börjat att kvantitativt testa de långsiktiga sambanden mellan urbanisering, geografi, transportkostnader, institutioner och ekonomisk tillväxt. Sambanden är än så länge väldigt generella och mer kunskap kommer att behövas för att förstå enskilda regioners utveckling. Till exempel kan nämnas att det svenska stadssystemet från 1600-talet mer verkar likna det som forskarna Henderson m.fl. (2016) finner för dagens utvecklingsländer, än det kontinentala uråldriga stadssystemet baserat på jordbruksöverskott. Här behövs mer forskning för att förstå sambandet mellan jordbruksöverskott,

handel och transportkostnader i ett land med låg urbaniseringsgrad, men relativt låga transportkostnader till följd av den goda tillgången till sjöfart.

### *Är urbanisering detsamma som ekonomisk utveckling?*

När man läser om de historiska imperier och tidiga stadsstater som växte fram för tusentals år sedan, kan man lätt få intrycket av att urbanisering och ekonomisk utveckling är samma sak. Det finns goda grunder att anta att ett starkt samband existerar, eller som Tony Wrigley uttryckte det:

*“A rising level of income per head and a rising proportion of urban dwellers, other things equal, are likely to be linked phenomena in a pre-industrial economy”* (Wrigley 1985, p. 643).

Om det är så att städerna möjliggjorde specialisering och ökad tillväxt, kan man liksom många ekonomihistoriker använda kunskap om historiska stadsstorlekar för att skatta utvecklingsgraden i förindustriella ekonomier. Tidiga referenser i denna tradition är Wrigley (1985) och Allen (2001). Flera forskare har försökt mäta förindustriell tillväxt genom att skatta befolkningsökningar i städerna, bland annat för Italien (Malanima, 2011). De flesta ekonomihistoriker använder dock urbaniseringstakten främst för att mäta långsiktig tillväxt *inom* ett land eller en ekonomi med konstanta geografiska och institutionella förutsättningar. Ekonomihistoriker är ofta också noggranna med att påpeka att viss ekonomisk utveckling ägde rum på den rena landsbygden och att alla indikatorer på tillväxt måste justeras för att förstå den komplexa verkligheten. Urbaniseringsgraden kan helt enkelt inte sägas mäta allt (se diskussion i Malanima, 2013 och även Saito och Takashima, forthcoming).

Trots vissa oklarheter kring sambandet mellan urbanisering och tillväxt har allt fler nationalekonomer kommit att använda sig av urbaniseringsgraden, inte bara *inom* länder utan även *mellan* länder, för att mäta förindustriell ekonomisk utveckling och levnadsstandard. Acemoglu m.fl (2002) kan sägas ha startat trenden i en inflytelserik artikel där författarna argumenterar för att använda urbaniseringsdata från 1500-talet som ett proxy (ersättningsvariabel) för relativ historisk ekonomisk utveckling. Grundproblematiken här är att det saknas bra data och kunskap om den relativa ekonomiska utvecklingen och levnadsstandarden i historiska ekonomier. Om vi däremot antar att den förindustriella tiden kännetecknades av en Malthusiansk ekonomi, det vill säga en ekonomi i vilken alla teknologiska förbättringar endast omsattes i ökande befolkningstryck, så kan vi anta att urbanisering eller befolkningstäthet per definition kan användas som ett mått på hur framgångsrik en region var i termer av teknisk utveckling. Eftersom den Malthusianska ekonomin beskriver en fas av långsiktig stagnation så blir urbaniseringsgraden ett visst år (säg 1500) ett sätt att mäta ‘hur långt’ ekonomierna kommit i den teknologiska utvecklingen. Efter att ha argumenterat för detta samband använder Acemoglu m.fl (2002) urbaniseringsgraden i flera länder år 1500 för att visa att det finns ett omvänt samband mellan länder med hög urbanisering år 1500 och länder som har hög tillväxt idag. Detta kallas en ‘reversal of fortune’. På senare tid har en uppsjö av liknande forskningsbidrag byggt vidare på Acemoglu m.fl (2002) argumentation och använt mått på urbanisering för att påvisa samband mellan allt från potatisens effekter på förindustriell tillväxt (Nunn och Quian, 2011), till vikten av boktryckarkonsten (Dittmar, 2011).

Trots ett starkt teoretiskt samband mellan urbanisering och ekonomisk utveckling finns det anledning till viss skepsis mot att använda historiska urbaniseringsdata för att mäta relativ utveckling

mellan länder. För det första bygger strategin på teorin att den förindustriella världen verkligen var Malthusiansk. Därför bygger modellen upp antagandet att ekonomisk tillväxt (ökad välfärd per capita) endast är ett postindustriellt fenomen. Detta antagande har inte stått oemotsagt inom ekonomisk historia. Det finns gott om exempel på tillväxtperioder före den industriella revolutionen, och det är svårt att föreställa sig att levnadsstandarden verkligen skulle varit oförändrad under hela den förindustriella perioden (Persson, 1989). Nyligen har forskare gjort en kraftansamling för att räkna ut historiska BNP per capita serier för ett fåtal länder där det är möjligt tack vare goda historiska källmaterial. Tvärtemot det Malthusianska antagandet visade dessa nyligen publicerade serier att flera tillväxtperioder föregick den brittiska industriella revolutionen (Broadberry och Fouquet, 2015). Det är alltså möjligt att tillväxt uppstod utan motsvarande befolkningsökningar eller urbanisering. Men det är även troligt att urbaniseringen kan ha ökat på grund av andra orsaker än ekonomisk tillväxt. Jedwab och Vollrath (2015) har korrelerat historisk BNP data med urbaniseringsnivåer från 1500-talet till 2010 och visar att urbanisering utan tillväxt varit ett vanligt förekommande fenomen sedan 1500-talet. Därför varnar de för att översätta urbaniseringsnivåer direkt till kunskap om ekonomisk utveckling. Särskilt varnar de för att använda skillnader mellan länder under en period för att mäta relativ utveckling (Jedwab och Vollrat, 2015, s. 5).

För det andra är den vanligaste definitionen på en "stad" i de artiklar som publicerats på senare tid godtycklig, vilket forskare påpekat länge. Det vanligaste är att forskningen bygger på Bairochs (1988) eller de Vries (1984) databaser över storleken på stadsbefolkningar i Europa sedan år 800. I dessa databaser har man valt en mycket pragmatisk definition av vad som kan kallas en stad. Bairoch väljer en avgränsning på 5000 invånare, medan de Vries föredrar 10 000. Enligt en sådan definition skulle till exempel ett industriellt distrikt med 3000 invånare klassas som landsbygd med den rådande definitionen (Allen, 2011). Dessutom finns många exempel på att historiska städer var av väldigt rural karaktär. Eli Heckscher (1935, s. 34-35) exemplifierade till exempel med Stockholm på 1500-talet genom att ifrågasätta om stockholmarna ens tillbringade hälften av sin tid utanför jordbruket. Ett vanligt återkommande problem var till exempel att få stockholmarna att lämna sina grisar och får utanför stadsmuren. Urbaniseringsgraden är helt enkelt inte ett särskilt exakt mått på industrialisering eller ekonomisk utveckling, då förindustriella städer kunde vara mycket präglade av jordbruksproduktion.

Samtidigt finns det gott om exempel på ekonomisk utveckling som skett utanför städerna. Historisk forskning från Japan (Saito och Takashima, forthcoming) och Italien (Malanima, 2019) vittnar om en industriell dynamik utanför städernas gränser. Även Enflo (forthcoming), som har räknat regionala BNP-serier för de svenska länen baserat på uppgifter i Älvsborgs lösen 1571, visar att urbaniseringsgraden per län faktiskt var negativt korrelerad med specialisering inom industrinäringarna i Sverige på 1500-talet. Detta berodde på att den industriella produktion som då existerade i Sverige var kopplad till metallutvinning ur järnmalm genom bergsbruk och hyttor. Hyttorna behövde placeras i anslutning till vattenkraft för att driva blåsbälgar och hammare. Träkol fick man ur de stora skogarna. Eftersom hyttorna konkurrerade med smedjorna om bränsleresurser kunde de oftast inte samlokaliseras. På så vis fick den tidiga svenska industrin en ganska rural karaktär.

Den enda större stad som fanns i Sverige under 1500-talet var Stockholm, som med en befolkning på cirka 9000 invånare nätt och jämt kvalificerar som stad i Bairochs databas. Trots detta var Stockholms län relativt fattigt i BNP termer jämfört med de rika Bergslagslänen (Enflo, forthcoming).

En förklaring är att Stockholm snarare fungerade som ett administrativt kontrollcenter för handel med bergslagsprodukter, än som en produktiv plats. Som ovan nämnts har Gollin m.fl. (2016) skrivit om dagens konsumtionsstäder, men redan Weber (1922) gjorde uppdelningen mellan konsumerande och producerande städer, i vilka endast de producerade städerna bidrog till en ekonomisk dynamik och överskott. I de konsumerande städerna samlades däremot en lokal elit som levde av det lokala överskottet.

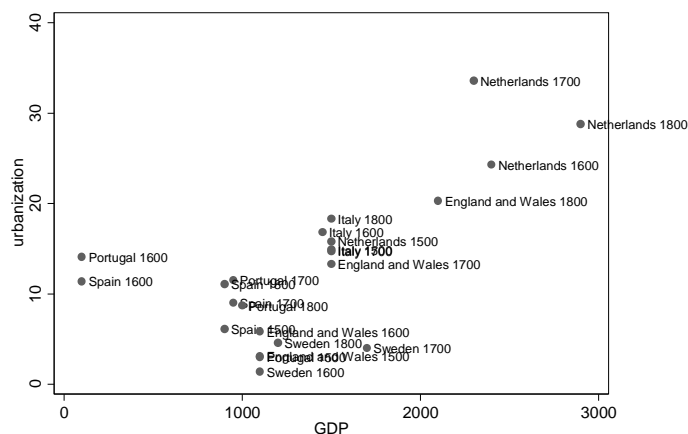
Frågan blir därför om städerna var drivkrafter i ekonomisk utveckling under den förindustriella perioden, eller endast fanns till för att centralisera makt och administrera handel. Forskningen har än så länge inget svar på den här frågan, trots dess kritiska betydelse för vår förståelse för det långsiktiga sambandet mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt.

Uppkomsten av städer kan antingen förklaras med ett maktteoretiskt perspektiv eller ett marknadsekonomiskt. Det marknadsekonomiska perspektivet betonar att relationen mellan stadsstorlek och produktivitet förstås som resultatet av en avvägning mellan städers fördelar och kostnader. Om fördelarna handlar om nyttan av samlokalisering i termer av ökad produktivitet och minskande transportkostnader, så förstås kostnaderna i termer av till exempel trängsel och bristande sanitet. Historiskt sett har kostnaderna varit stora. Inom ekonomisk-historisk forskning är det vanligt att tala om städerna i den för-industriella perioden som "Killer Cities". År 1841 var spädbarnsdödligheten 25-50 % högre i Englands största städer, jämfört med landsbygden. Skillnaden i dödstalen var 5.6 personer högre per tusen invånare (World Bank 2009, s. 10). Inte för inte skaldade poeten Percy Shelley (1792-1822) under 1800-talets början att:

*"Hell is a city much like London --/ A populous and a smoky city;/ There are all sorts of people undone,/ And there is little or no fun done."*

Så givet de stora nackdelarna som till exempel London uppvisade, bör fördelarna i termer av löner och produktivitet varit höga. Annars är det svårt med ett marknadsekonomiskt perspektiv att förstå varför folk valde att lämna landsbygden för en sådan stad. Därför betonar det marknadsekonomiska perspektivet att storleken på en stad säger något om dess inneboende produktivitet. Så länge en stad växer så är nyttan av dess fördelar större än nackdelarna, vilket då även tyder på att en större stad bör vara mer produktiv än en mindre. Detta sätt att se på städers för- och nackdelar ligger nära det synsätt som också ekonomgeografer har arbetat enligt på senare år.

Det kontrasterande maktteoretiska perspektivet fäster inte samma vikt vid marknader som förklaringsmodeller, och är möjligen vanligare inom historisk forskning. Det är mer inriktat på att förstå städerna som kontrollerande enheter, planerade och placerade av en lokal elit för att kunna kontrollera och taxera överskottet av jordbruk och handel (Sjöberg, 1960, Andersson, 1990). Den svenska stadsutvecklingen med grundandet av flertalet städer under 1600-talet visar tydliga sådana drag. Även Klein och Ogilvie (2015) visar att stadsväsendet i Böhmen syftade till att kontrollera det lantliga hantverket, och att platser med större avstånd till en stad var mer dynamiska än de platser som fanns i städernas närhet.



Figur 1. Sambandet mellan urbaniseringsgrad (från Bairoch, 1988) och BNP per capita från Holland (van Zanden och van Leuven, 2012), England (Broadberry et al., 2015), Spanien (Alvarez-Nogal och Prados de la Escosura, 2013), Italien (Malanima, 2011), Portugal (Palma och Reis, 2014) och Sverige (Schön och Krantz, 2012).

Det finns dock inte mycket empirisk forskning om sambandet kring urbanisering och historisk ekonomisk tillväxt. Detta beror på att urbanisering, som påpekats innan, ansetts vara ett proxy för ekonomisk tillväxt i en stor del av litteraturen på området. Det finns helt enkelt mycket få mått på ekonomisk tillväxt som är framtagna oberoende från antaganden om urbaniseringsgraden. Ett undantag är de långsiktiga BNP-serier som räknats fram i enlighet med principerna för historiska nationalräkenskaper. I nuläget finns endast sådana serier för sex europeiska länder (se figuren nedan). Enflo (forthcoming) har även gjort en regional fördelning av BNP per capita för Sverige år 1571 för att testa sambandet mellan regional BNP och urbanisering i ett för-industriellt samhälle på länsnivå. I figur 1 har vi tecknat det historiska sambandet mellan BNP per capita (mätt som PPP-justerade US dollar i 1990 års värde) och urbaniseringsgraden (andel av befolkningen som bor i städer med mer än 10 000 invånare) för sex länder 1600-1800.

Av grafen framgår att urbanisering och tillväxt i stort sett följt varandra. Men vi kan också konstatera att på detaljnivå kan olika nivå på urbaniseringen ge mycket olika nivå på BNP per capita. Det finns alltså inget speciellt tydligt samband mellan urbaniseringsgrad och levnadsstandard mellan länder under den för-industriella tiden. Det framgår tydligt att Spanien, Italien och Portugal tidigt uppvisade en hög andel av befolkningen i större städer (mellan 10 och 20 procent), men att den ekonomiska utvecklingen förblev blygsam. England och Wales var under 1600-talet relativt rurala samhällen, men uppvisar en dynamisk utveckling under industrialiseringen. Holland utvecklades från en högre urban nivå. Inte heller är det de mest urbana länderna som visar den starkaste tillväxten. Enflo (forthcoming) finner inte heller något särskilt starkt samband mellan regional BNP per capita och urbaniseringsgrad (med en lågt satt gräns för städer med mer än 1000 invånare) för Sverige 1571, för de svenska länen (figur 2).



Tabell 1. Urbaniseringsgraden mätt som andel av befolkningen i städer med mer än 10 000 invånare

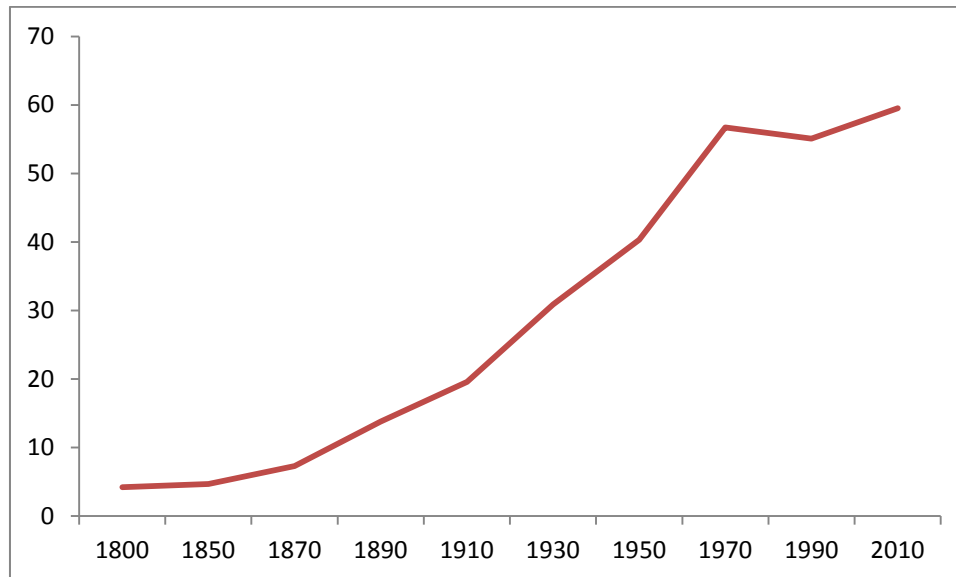
	1500	1600	1700	1800
Belgien	21.1	18.8	23.9	34.5
Frankrike	4.2	5.9	9.2	8.8
Italien	14.9	16.8	14.7	18.3
Nederländerna	15.8	24.3	33.6	28.8
England och Wales	3.1	5.8	13.3	20.3
Skottland	1.6	3	5.3	17.3
Irland	0	0	3.4	7
Portugal	3	14.1	11.5	8.7
Spanien	6.1	11.4	9	11.1
Skandinavien	0.9	1.4	4	4.6
Västeuropa	6.1	7.8	9.9	10.6

*Källa:* Madisson (2001, p. 248) för historiska befolkningsserier. Antal personer i städer från de Vries (1984), förutom för Italien som kommer från Malanima (2009).

För Sveriges del kan vi alltså historiskt teckna en bild av ett icke-urbant samhälle, där Stockholm så sent som på 1600-talet endast hade en befolkning på cirka 9000 invånare. Dessutom framkommer en bild av en låg specialiseringsgrad. Ernst Söderlund har visat att det inte ens i de största städerna fanns underlag för särskilt många specialiserade hantverkare (Söderlund, 1949). Den eventuella industriproduktion som ägde rum tog sig uttryck i att allmogen tillverkade många redskap och bruksföremål (plogar, kärror, möbler och förmodligen i stor utsträckning även sina egna hus) själva och i hemmet. Detta skedde förmodligen ofta under vintertiden, när jordbruket låg i träda. Den specialisering som ägde rum var alltså inte rumslig (stad mot land), utan snarare säsongsbetonad.

Trots denna låga urbaniserings- och specialiseringsgrad har historiker förvånats över den relativt höga levnadsstandard i Norden. Heckscher förvånades av den höga kalorikonsumtion han skattade från historiska källor, något som han beskrev som '1500-talets barbariska välstånd' (Heckscher, 1935). Senare i tiden, när sedan Sverige under 1800-talet kom att industrialiseras, var det inte heller i städerna som den mest dynamiska utvecklingen ägde rum. Söderberg (1984) betonar tidigt att industrialisering och urbanisering inte är samma sak i det svenska fallet. Schön (2010) och Henning, Enflo och Andersson (2011) har visat att den ekonomiska uppsving som ägde rum på 1850-talet främst gynnade landsbygden. Den svenska industrialiseringen kom nämligen i hög utsträckning att handla om export av havre, järnmalm och sågat timmer till den industrialiserade engelska marknaden.



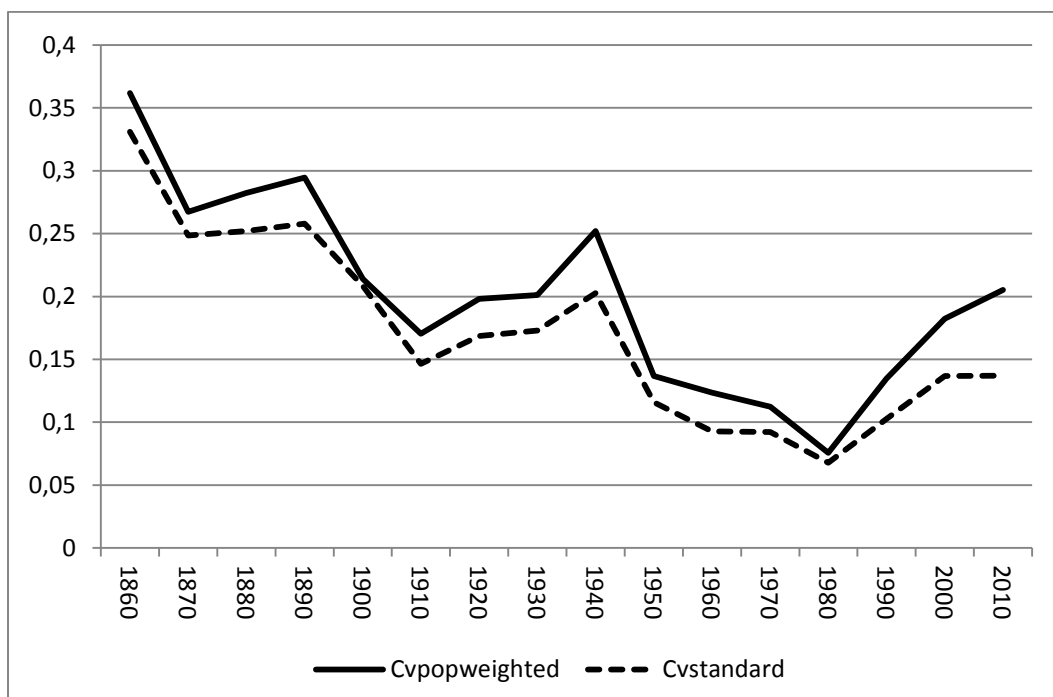


Figur 3. Andelen av Sveriges befolkning i tätort med mer än 10 000 invånare. Källa: SCB. Statistiska meddelanden. MI 38 SM 1101.

[http://www.scb.se/statistik/mi/mi0810/2010a01/mi0810\\_2010a01\\_sm\\_mi38sm1101.pdf](http://www.scb.se/statistik/mi/mi0810/2010a01/mi0810_2010a01_sm_mi38sm1101.pdf)

Järnmalm hade varit en framgångsrik exportvara sedan 1600-talet (majoriteten av Londons järnimport kom från Sverige) men då även havre- och skogsindustrin expanderade innebar det att i stort sett hela Sveriges landsbygd, från norr till söder, drogs in i den nya expanderande ekonomin. Främst är detta synligt i den starka expansionen av den svenska träindustrin, vilket ledde till en kraftig befolkningsökning i Norrlandslänen under 1800-talets andra hälft. Dessutom växte en mängd mindre industriföretag fram på landsbygden. Industriebältet runt Gnosjö är kanske det mest välkända då det lever kvar än idag. Faktum är att år 1900, fanns 60 procent av Sveriges industriarbetare på den rena landsbygden (Berger m.fl., 2012).

Figur 3 illustrerar andelen av befolkningen som bor i tätort med mer än 10 000 invånare 1800-2010. Eftersom den svenska urbaniseringen anses tagit fart ordentligt först på 1930-talet, då en tredjedel av Sveriges befolkning hunnit flytta in till en tätort med mer än 10 000 invånare, så hann en hel del utbyggnad av infrastruktur och kommunallt vatten och avlopp färdigställas innan den stora inflyttningen till städerna ägde rum. 1800-talets infrastruktur möjliggjorde även en ökad aktivitet och industrialisering på landsbygden. De svenska järnvägarna byggdes till exempel inte för att knyta samman de existerande städerna. Nils Ericsons omtalade 'rädsla för städer och vattendrag' ledde tvärtom till ett stambanesystem som snarare gynnade landsbygden. Berger och Enflo (2016) visar att järnvägen ledde till befolkningstillväxt i de städer som knöts samman genom att de industrialiserades snabbare och fick bättre tillgång till marknader. Berger (2016) visar även att de socknar som penetrerades av en järnväg ökade sin relativa specialisering inom industrin. Det är tydligt att infrastrukturen i Sverige, både den sanitära utbyggnaden och järnvägsnätet, resulterade i en minskning av de vanligaste nackdelarna med den snabba industrialisering som ägde rum i bland annat Storbritannien: ökad dödlighet i städerna och regional ojämlikhet. Samtidigt ska man hålla i minnet att detta är relativt, för naturligtvis förekom mycket fattigdom och hårda villkor också i de svenska industrialiserande städerna.



Figur 4. Ojämligheten mellan de svenska länen. Befolkningsjusterad och vanlig variationskoefficient. Källa: Enflo, Henning och Schön, 2014.

#### Urbanisering och regional ojämlikhet

I en inflytelserik artikel från 1965 framförde Jeffrey Williamson en hypotes om en "inverterad U-kurva" i sambandet mellan industrialisering och regional ojämlikhet. I en första fas av industrialiseringen väntas ojämlikheten öka i det regionala systemet, för att sedan minska då den nya tekniken mognar och sprids över hela landet. Enflo, Henning och Schön (2014) har undersökt hypotesen närmare för Sverige genom att skatta regional BNP data för Sveriges 24 län från 1860 till 2010. I deras studie framkommer tydligt att den regionala ojämlikheten i termer av BNP per capita mellan de svenska länen trendmässigt minskade från 1860-1980. Figur 4 visar detta. Ju högre värde på y-axeln, desto större ojämlikhet mellan de svenska regionerna i BNP per capita.

Hur kunde då Sverige industrialiseras och bli en av världens rikaste länder trots låg urbaniseringsgrad och minskande regionala skillnader över tid? Jämfört med den litteratur som vi diskuterade ovan, som ofta drar starka paralleller mellan urbanisering och ekonomisk utveckling, ter ju sig detta något förvånande. Svaret ligger någonstans i förståelsen för det historiska sambandet mellan urbanisering och tillväxt. Förmodligen gynnades den svenska ekonomin av en industri som var spridd över hela landet, av en infrastrukturutbyggnad som minskade kostnaderna för urbanisering och eventuellt även av att befolkningens humankapital (läs- och skrivkunnet, men även tekniskt kunnande) var högt även på landsbygden. Det fanns med andra ord en dynamik för tillväxt både i stora urbana centra och på landsbygden. En hypotes är att den mångsysslande bondebefolkningen lätt kunde ställa om till industriproduktion då möjligheterna i form av ökad tillgång till exportmarknader erbjöds i och med utbyggnaden av järnvägarna.

En annan hypotes är att den svenska emigrationen till USA kan ha spelat roll för att jämma ut tillväxtförloppen. Under 1800-talets slut lämnade över 1 miljon svenskar för att söka lyckan på andra sidan Atlanten. Det innebar att befolkningstätheten minskade i de regioner som historiskt sett hade

de lägsta lönerna och BNP per capita (framförallt Jönköpings och Kronobergs län). Den befolkning som blev kvar såg sina löner och levnadsstandard öka, och 1800-talets slut innebar en kraftig konvergens i löner (Enflo, Lundh och Prado, 2014) och även i BNP per capita (Enflo och Henning, 2016).

Men även *inom* Sverige flyttade människor från de fattigaste trakterna till de rikaste länen, och regionernas förmåga att absorbera den flyttande arbetskraften var en nyckelfråga. Dock gick flyttströmmarna inte ensidigt i riktning mot de stora städerna. Snarare flyttade människor dit nya arbeten erbjöds, det kunde vara i Norrlands sågverksindustri, i tjänstesektorn i städerna eller i det exportinriktade jordbruket. Under 1900-talets första hälft minskade faktiskt befolkningskoncentrationen på länsbasis (Enflo och Henning, 2016) vilket innebär att större delar av Sverige kom att blomstra.

En hittills utforskad hypotes har med mer indirekta effekter av emigrationen att göra. För även om 1 miljon människor kom att lämna Sverige under 1800-talets slut, så kom cirka en tredjedel tillbaka. Återvändarna var i viss utsträckning människor som inte funnit sig till rätta i Amerika och bestämt sig för att vända tillbaka, men i hög utsträckning var det individer som faktiskt lyckats 'over there'. I åtskilliga företagshistorier nämns att tidiga entreprenörer tillbringat sin ungdom i USA för att tjäna in ett startkapital, och sedan återvänt till sina hemorter med idéer, nätverk och grundkapital för nya företag. Då många utvandrare kom från landsbygden var det för dem naturligt att återvända till sin hemort och där bygga upp nya verksamheter.

Den tidiga svenska industrialiseringen kan därför sammanfattas med ökad rörlighet, minskade regionala löne- och produktivitetsskillnader och en spridd industrialisering som kom att inkludera hela landet. Sedan 1900-talets mitt kom trenden dock att vändas något. Efter 1930-talets kris i den svenska sågverksindustrin och efter att elnätet kommit att bygga samman stamledningarna i norr och söder, började Norrlandslänen att tappa fart i tillväxttermer. Flyttströmmarna gick inte längre uppåt landet, utan började snarare riktas mot det industriabälte som växer fram i Mellansverige. Från 1940-talet vänder trenden och Sveriges befolkning kom att koncentreras på en mindre geografisk yta (Enflo och Henning, 2016). Den förbättrade infrastrukturen och utbyggnaden av elnäten frigjorde företagen från tidigare kraftkällor (oftast vattenkraft) och naturresurser. Istället blev det möjligt att lokaliseras närmare de större marknaderna. Efterkrigstidens geografiska utveckling skedde i enlighet med Krugmans (1991) teorier om att fallande transportkostnader faktiskt kan leda till ökad koncentration av ekonomiska verksamheter. Detta diskuteras vidare i nästa avsnitt.

Trots ökad geografisk koncentration minskade dock klyftorna i BNP per capita. Det tyder på att de som flyttade fann mer produktiv sysselsättning på de nya orterna, och att de som stannade kvar var fortsatt konkurrenskraftiga i BNP-termer. Med början på 1950-talet infördes den Solidariska Lönepolitiken i Sverige, vilket innebar framväxten av en väldigt komprimerad lönestruktur. Modellen initierades av LO-ekonomerna Gösta Rehn och Rudolf Meidner, och syftade till att skapa tillväxt genom låga löneskillnader. Tanken var att företag inte längre skulle kunna konkurrera med låga löner, utan enbart med hög produktivitet. Statens roll var att se till att de människor som blev utan arbete i lågproduktiva företag med hjälp av arbetsmarknadspolitiska åtgärder skulle kunna flyttas över i högproduktiva verksamheter. Detta kan kallas en 'klassisk' svensk strukturomvandlingsmodell (LO 2014). Men politiken fick även en regional slagsida, då vissa län inte längre kunde konkurrera med lägre löner. På vissa håll i landet uppstod så småningom arbetslöshet (något som var mycket

ovanligt under arbetskraftsbristens 1950- och 1960-tal). Statens och arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) svar blev att försöka underlätta för arbetslösa att flytta till de expanderande regionerna. Därav den spefulla vitsen att "Alla Måste Söderut" (AMS). Rekordåren sammankopplas därför ofta med en fortsättning på urbaniseringstrenden från 1800-talets senare hälft.

Trots dessa regionala spänningar, så minskade den regionala klyftan i BNP per capita till sin historiskt lägsta nivå 1980. Sedan 1980 har dock de regionala skillnaderna i BNP per capita ökat, och då den tidigare trenden varit obruten under de senaste dryga 30 åren är det möjligt att tala om ett historiskt trendbrott. Dagens ekonomi kännetecknas av bland annat av datorisering, digitalisering och automatisering. Trots de möjligheter som den nya tekniken antogs ha för glesbygden (till exempel tanken om 'det platta samhället') så har den faktiska utvecklingen gått i motsatt riktning. Stockholms län står idag för mer än 30 % av den totala BNP som produceras i Sverige, och inflyttningen till stortstäderna har varit en av de senaste årens starkaste trender, med diskussion om trängsel och höga bostadspriser till följd. Till denna diskussion kommer vi att återvända.

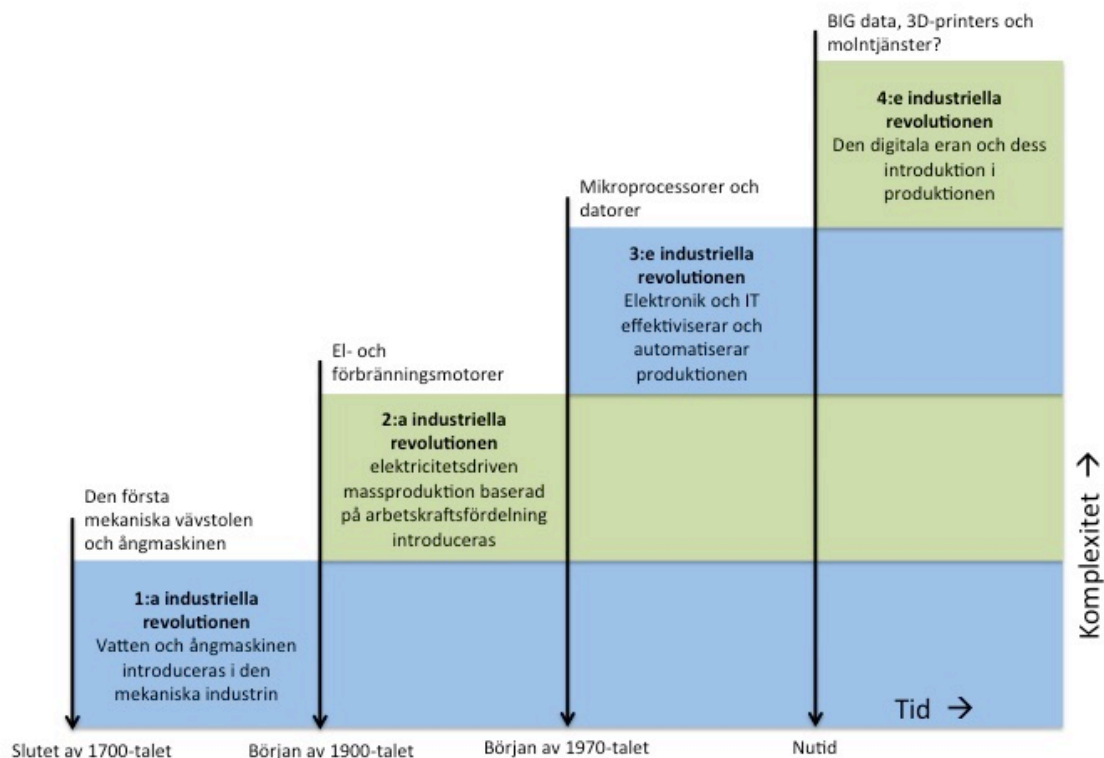
### 3. Teoretiska perspektiv på urbaniseringens ekonomiska drivkrafter och effekter

#### *Strukturer och långsiktiga perspektiv*

Urbaniseringens bidrag till tillväxten kan historiskt sett sägas härstamma från två huvudkällor: strukturomvandling då arbetare flyttar från lågproduktivt jordbruk till industri och tjänstesektorer med högre produktivitet, och genom produktivetsförbättringar inom de existerande urbana sektorerna. Under historiens lopp har tyngdpunkten skiftat från den första effekten till den andra. Som tidigare beskrivits i den historiska delen, så ägde urbaniseringen under det sena 1800-talet och dess efterföljd rum som en del i en strukturomvandling från jordbruk mot tillverkning och relaterade branscher. Idag kommer den starkaste drivkraften till städernas framväxt från produktivetsförbättringar inom, snarare än mellan, industri och tjänster.

Ekonomhistoriker brukar dela in historien i ett antal industriella revolutioner, som alla inträffat med cirka hundra års mellanrum (se figur 5 för en schematisk översikt). Medan den första industriella revolutionen baserades på uppfinningar som ångmaskinen och koks för förbränning, handlade den andra industriella revolutionen mer om elektrifiering och förbränningsmotorernas intåg. Den tredje industriella revolutionen dateras till någon gång på 1970-talet i och med mikroprocessorns uppfinning och datorernas intåg (för en översikt, se Schön, 2010). Idag lever vi i ett teknologiskt paradigm starkt präglad av denna utveckling i vilken kunskap, information och förmågan att hantera stora datamängder blivit drivande produktionsfaktorer.

Hur dessa olika teknologiska paradigm påverkat relationen mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt är en relativt utforskad fråga. En av de få artiklar som finns på området är Henning, Enflo och Andersson (2011), som föreslår att de första två revolutionerna gynnade en spridning av industrin inom Sverige, medan den tredje industriella revolutionen främst gynnat storstadslänen. Henning m.fl. (2016) fann att de mest drivande tillväxtbranscherna, ofta intensiva vad gäller användningen av ny teknologi, hade en tidig tillväxt i Stockholm i det nya teknikskiftet sedan slutet på 1970-talet. Denna tillväxt i starkt förnyande branscher spreds senare vidare i det regionala systemet, först till storstäderna, sedan till andra stora regioner. Martynovich och Henning (2016) finner liknande mönster i en mer avgränsad studie av svenskt IT-service från tidigt 1990-tal och framåt. Problemet idag är att tillväxten i termer av expansion av de lokala arbetsmarknaderna, till skillnad från tidigare industriella revolutioner, inte sprider sig till landets mindre regioner i nämnvärd utsträckning. I likhet med tidigare perioder har tillväxten breddats till att omfatta ett bredare spektrum av efterfrågedrivna branscher, men fortfarande i huvudsak samlad till storstadsregionerna och till större lokala arbetsmarknader. Sedan 1985, har bara 32 av 92 arbetsmarknadsregioner dragit nytta av den sysselsättningsutveckling som inneburit att svensk arbetsmarknad i stort vuxit med över 300 000 anställda (Henning m.fl., 2016).



Figur 5. En schematisk översikt av de tre historiska industriella revolutionerna och en möjlig framtida 4:e industriell revolution. Fritt från Industry-Science Research Alliance (2016).

Enligt vissa bedömare är vi nu på väg in i en fjärde industriell revolution, populärt benämnd som Industri 4.0, i vilken Big Data, 3D-printing och additiv tillverkning blir ledorden. Förutom digitalisering och automatisering av olika slag, inkluderande vidareutvecklingen av så kallade kollaborativa robotar ("co-bots"), är ett av detta skiftets mer framträdande kännetecken att skalfördelar i industriell produktion kraftigt minskar i takt med att teknologin tillåter tillverkning att bli mer flexibel. Med automatisering minskar också lönekostnadernas andel i tillverkning betydligt. Vad denna utveckling kan komma att innebära för balansen mellan stad och land, och en fortsatt urbanisering, återkommer vi till i ett separat avsnitt nedan.

Det bör också nämnas att några av de mest grundläggande teorierna om rummets organisering inom ekonomisk geografi och de regionala vetenskaperna handlar om städers funktion och hierarkier mellan städer. Christallers (1933) teorier om centralorter och städers funktion som handelsplatser med olika utbud, och varför utbud ser olika ut i olika städer beroende på varors tröskel och städers omland, fick visst inflytande på svensk planering under 1970-talet. Forskning inspirerad av Zipfs lag (Zipf, 1949) har vidare sökt att kartlägga de ofta ganska (och förvånansvärt) förutsägbara förhållanden som råder mellan städer av olika storlekar inom ett regionalt system (ofta land). Då de generella sätt att tänka kring samspelet mellan städer av olika storlekar verkar bli allt mer aktuella i kopplingen till mer praktisk forskning, kommer vi att återkomma till detta i slutet av denna rapport. Samtidigt kan man nog säga att forskning i dessa traditioner fört en ganska undanskymd

tillvaro under senare år, jämfört med forskningen kring agglomerationer och mer regionalspecifikt drivna tillväxtkrafter i städer och regioner.

### *Urbaniseringens drivkrafter på organisationsnivå<sup>2</sup>*

Som vi tidigare påpekat verkar vi ha gått igenom ett skifte där kopplingen mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt inte i lika hög grad sker via produktivitetsökningar genom överflyttning av arbetskraft mellan sektorer, som produktivitetsökningar inom sektorer, till exempel i städer. Den senaste tiden finns det en hel del forskning som finner att företag blir mer produktiva i tätbefolkade miljöer. Till exempel menar World Bank Growth Commission att man kan uppmätta 3-5 gånger högre produktivitet i städernas tjänster och industri än i jordbruket (2009). Rosental och Strange (2004) konstaterar i en översikt att större städer har starka positiva ekonomiska effekter, och en rimlig generell bedömning är att en fördubbling av stadsstorleken ökar produktiviteten med 3-8 procent.

Forskning om olika typer av agglomerationers, eller förtätningar av ekonomiska verksamheter, för- och nackdelar har en lång tradition inom ekonomisk geografi och den ekonomiska urbanforskningen. Många använder termen agglomerationsfördelar, medan andra har en mer restriktiv tolkning till icke-prissatta effekter, och talar då om agglomerationsexternaliteter. På senare år har ämnesområdet också genomgått en stark begreppsmässig och metodologisk utveckling (se Neffke m.fl., 2011a för översikt). Tillämpningarna har också breddats till att inte bara omfatta studier av företags produktivitet, men även innovation och företagsöverlevnad i olika typer av urbana sammanhang.

Den mest klassiska distinktionen mellan olika typer av regionala miljöers ekonomiska effekter på närvarande företag, är den mellan "MAR-effekter" och urbaniseringseffekter. I grunden handlar detta om vilka typer av fördelar som härrör från specialiserade miljöer, och vilka typer av fördelar som finns i de stora städernas ekonomier. MAR-effekternas (Marshall-Arrow-Romer) formulering härrör från arbeten av Alfred Marshall i slutet av 1800-talet, när han skrev om Englands täta industriella distrikt. Här fann han att regioner som hade stark närvaro av företag inom samma eller mycket näraliggande branscher, bidrog till att det utvecklades en pool av kompetent och specialiserad arbetskraft. Han uttryckte det som att det fanns en "constant market for skill" i dessa regioner (Marshall 1890, bok IV.X.9). Närvaro av liknande företag möjliggjorde också lokalt samarbete inom produktionen, samt kunskapsspridning mellan de regionala aktörerna inom branschen. Genom samarbete kan företagen utveckla externa skalfördelar. Idag kopplas dessa effekter ofta samman med de mycket specialiserade industriella distrikten i norra Italien, eller ibland kluster av ekonomiska verksamheter, till exempel Skånes livsmedelssektor eller Stockholms IT-industrier. Men det finns ännu bättre näraliggande exempel. Både Borås textilindustri på den tiden det begav sig och Gnosjöns småföretagardistrikt har, i alla fall historiskt sett, sannolikt haft mycket nytta av MAR-effekter i det starkt specialiserade regionala näringslivet. I geografiska termer har denna typer av effekter ofta kopplats samman med de fördelar som finns i mindre eller medelstora städer.

---

<sup>2</sup> För en relaterad översikt se även Johansson (2006).

I den ekonomiska debatten har denna typ av effekter ofta stått som motsats till urbaniseringsfördelar, eller urbaniserings-externaliteter. Dessa fördelar uppkommer som en effekt av regionens eller stadens storlek, och framför allt befolkningstäthet. Större regioner erbjuder i allmänhet mer avancerad kunskapsinfrastruktur, tillgång till ett brett spektrum av service, samt en stor och varierad arbetsmarknad. Stora städer är ofta uppkopplade till internationella transportnätverk, till exempel genom flygtrafik, och tjänar i extremfall även som globala noder för finansiella transaktioner, beslutsfattande, specialiserad service och liknande. Detta framhävs till exempel inom den litteratur som behandlar "global cities" (Stutz och Warf, 2012). Större regioner har också fördelen att de har en stor lokal marknad för företags tjänster och produkter. Det innebär att företag har större möjligheter att utveckla interna skalfördelar redan på hemmaplan. Stora städer har som vi redan nämnt också nackdelar. Även om de i dag i de flesta fall inte utgör den direkta livsfara som de tidigare gjorde, är priserna både på arbetskraft och mark ofta högre. Trängseffekter och otillräcklig infrastruktur kan också medföra kostnader för företagen. I vissa stora städer är föroreningar ett stort problem.

Uppdelningen mellan dessa effekter i olika geografiska sammanhang är dock lite konstlad. En av storstädernas fördelar är att de kan kombinera fickor av MAR-fördelar, med urbaniseringens och diversitetens effekter. Detta är sannolikt ett av de skäl som finns för att vissa branscher, även i mycket stora städer, ibland är samlade till ett antal kvarter. Exempel på detta är modebranschen eller den gamla textilindustrin i New York och IT-branscherna i Stockholm (Kista).

På senare år har diskussionen kompletterats med en mer detaljerad bild av de effekter som företag kan uppleva genom att vara lokaliserade i olika typer av regionala miljöer. Det första tillägget kom med argumentet att ekonomisk variation, det vill säga närvaron av många olika typer av aktiviteter i en stad (ofta räknat som många olika branscher), spelar roll för framför allt kunskapsspridning och innovation (Jacobs, 1970, Glaeser och Maré, 2001, Neffke m.fl., 2011a). Argumentet för detta går, åter igen, tillbaka till Jane Jacobs (1970) teorier om ekonomisk utveckling. Därför kallas dessa fördelar ofta Jacobs-externaliteter. De bygger på argumentet att närvaro av många olika typer av aktiviteter ger möjlighet för aktörerna att studera lösningar på problem som är liknande de problem de själva har, men som använts inom andra branscher. Närvaro av många branscher kan också minska känsligheter i den regionala ekonomin för till exempel kriser i enskilda branscher. Med en varierad ekonomi har man, så att säga, många ben att stå på.

Forskningen inom evolutionär ekonomisk geografi (Boschma och Martin, 2010), har på senare år betonat att man kanske inte kan vänta sig att vilken variation som helst spelar roll för företagens villkor i en stad eller en region. Därför har man börjat studera betydelsen av närvaro av *relaterade* verksamheter. Denna typ av effekter är ett slags mellanting mellan Jacobseffekter och MAR-effekterna. Ett argument för detta är att regionala kunskapsöverföringseffekter är mer sannolika mellan relaterade branscher, som delar någon typ av gemensamt intresse eller resursbas, än mellan vilka företag som helst (Neffke m.fl., 2011b). Dessutom kan närvaro av relaterade branscher ge större möjligheter för arbetskraften att hitta nya relevanta och produktiva jobb utanför den gamla branschen, om en kris uppkommer (Frenken m.fl., 2007, Eriksson m.fl., 2016).

Debatten kring vilka olika former av fördelar som är viktigast i en stad, är hittills oavslutad. Empirisk forskning har hittat stöd för samtliga i olika sammanhang, men bevisen har varit svagare i andra. En delförklaring till detta är att olika studier använt olika metoder för att mäta sambanden, och studerat dem på olika nivå (till exempel stad eller region). En viktigare faktor till skillnaderna är dock



sannolikt att olika typer av effekter i olika typer av städer, kan spela olika stor roll för olika branscher i olika tider av ekonomisk och teknologisk omvandling. Våra mer övergripande perspektiv, som vi redogjort för ovan, tyder starkt på det. Att vänta sig att man ska finna stabila bevis för att en typ av agglomerationsfördelar alltid skulle vara viktigare än någon annan, och för alla branscher, är möjligen i bästa fall naivt, i värsta fall rent felaktigt. Man kan dock med fog påstå att täta urbana miljöer har varit synnerligen framgångsrika på senare år, på grund av de många fördelar de kan erbjuda för starkt teknologiskt intensiva och snabbt tillväxande branscher. Detta har också gjort att en stor efterfrågan skapats för branscher som är mer efterfrågedrivna, i dessa städer. Regioner med stark MAR-karaktär, mellanstora och mindre regioner, har inte alls i samma utsträckning varit attraktiva tillväxtregioner. Detta kan vara ett normalt drag i ekonomisk utveckling över tid, och med efterföljande spridningseffekter. Det oroande är att vi inte idag ser tendenser till denna spridning i det hierarkiska systemet, på samma sätt som vi sett tidigare (Henning m.fl., 2016).

Det är kanske lite av en paradox, hur en allt mer globaliserad ekonomi, också har sammanfallit med att ekonomiska verksamheter blivit allt mer koncentrerade och lokaliserade till täta urbaniserade miljöer. Här ger oss Paul Krugmans (1991) teorier om den nya ekonomiska geografin viss ledtrådar. Intuitivt kan man ju tänka sig att minskade transportkostnader, som präglat den globaliserande ekonomin, skulle leda till att ekonomiska verksamheter sprids ut allt mer i geografin. Krugmans teorier visar varför detta inte nödvändigtvis blir fallet. Teorierna om den nya ekonomiska geografin betonar att minskade kostnader innebär att man kan samlokalisera verksamheter och dra nytta av den ökade avkastningen i de täta urbana miljöerna, samtidigt som man kostnadseffektivt kan nå andra marknader. Indirekt innebär detta en stark betoning av skalfördelarnas möjligheter i en ekonomi som i allt högre grad är präglad av minskande transportkostnader. Krugmans teorier ger också viktiga ledtrådar till att förklara varför tendenserna till globalisering av ekonomiska verksamheter har samexisterat med en allt starkare tendens till koncentration av ekonomiska verksamheter till vissa kärnregioner.

### *Individuella motiv och drivkrafter*

För närvarande sker en snabb utveckling av den forskningslitteratur som fokuserar på individaspekter med koppling till urbanisering och ekonomiska villkor i urbana miljöer.

En del av denna litteratur kopplar till en längre tradition av migrationsforskning inom en lång rad discipliner. På senare år har ett antal studier också tagit sin utgångspunkt i Richard Floridas (2002) teorier om den "kreativa klassen". Poängen med denna teori, naturligtvis väldigt förenklat, är att yrken där kreativitet är en central kärnkomponent, till exempel ingenjörer, utbildning och design, och de som också drar på starka kreativa inslag, till exempel jurister och hälsovård, blivit allt viktigare för att driva den ekonomiska utvecklingen framåt. Detta har också koppling till geografi och urbaniseringsfrågor, var någonstans medlemmarna i denna kreativa klass bor, och föredrar att bo. Inte minst har forskningen i denna tradition betonat vikten av diversifierade och toleranta miljöer, något som inte minst står att finna i vissa urbaniserade områden. Samtidigt har man haft en stark betoning på att dessa kreativa individer och skapar arbetstillfällen och utkomstmöjligheter i de områden de väljer att bosätta sig. Detta argument är dock omdebatterat i forskningen. Forskningen kring den kreativa klassen har varit viktig, kanske inte så mycket för diskussionen om vilka som är kreativa eller inte, men för att den är en indikator på det intresse för stora städers dynamik som reflekterades redan i Jacobs verk, med betoning av kreativa och diversifierade miljöer, och deras

betydelse för innovationer och tillväxt (t.ex. Kalsø Hansen och Winther, 2012). Därför har denna forskning, trots kritik som riktats mot den (ibland oförtjänt), lagt en viktig pusselbit till att förklara framgången för vissa större städer under senaste år. Många av dessa argument har också fått förnyad relevans, i annan språkdräkt, i och med debatten om automatiseringen, som vi återkommer till nedan (Henning m.fl., 2016).

Inte minst ur ett svenskt perspektiv har denna forskning fått ett kraftfullt genomslag, med kopplingar till den regionala migrationsforskningen. I geografi finns naturligtvis en lång tradition av analys av individers motiv för flytt, val av bostadsort och platsers attraktivitet (Niedomysl, 2008, Niedomysl och Kalsø Hansen, 2010). Bjerke och Mellander (2016) och Bjerke (2012) analyserar, till exempel, flyttmönster hos individer som börjar studera på universitet och vilka faktorer som påverkar individers flytt, efter att de tagit examen. Kalsø Hansen och Niedomysl (2009) diskuterar ur ett kritiskt perspektiv kopplingen mellan diskussionen om den kreativa klassen, och migrationsdebatten. Denna forskning har också möjliggjorts tack vare den unikt goda tillgång till statistiskt material som svenska forskare har via Statistiska centralbyrån.

En tämligen ny litteratur betonar idag de ofta goda möjligheter som städernas arbetsmarknader erbjuder, ur den enskilde individens perspektiv. Medan en del bidrag betonar stora arbetsmarknaders möjligheter till matchning till jobb i allmänhet, betonar bidrag i ekonomisk geografi snarare att god matchning, där existerande humankapital har större sannolikhet att användas i nya produktiva kombinationer, har en större möjlighet att uppstå i regioner med närvaro av relaterade branscher (se Hane-Weijman m.fl., 2016, Eriksson m.fl., 2016). I en analys som bygger på omfattande analyser av både mikrodata och kvalitativa studier, belyser Holm m.fl. matchnings- och rekryteringsproblematiken på små arbetsmarknader, i synnerhet när det gäller rekrytering av högt kvalificerade specialister.

År 2013 kom en inflytelserik bok av den amerikanske ekonomen Enrico Moretti. Moretti betonar vikten av att förstå den nya innovativa ekonomins lokaliseringsbeslut för att förstå var nya arbeten skapas i USA. Framförallt gäller det att regioner lyckas locka arbetskraft inom högteknologiska industrier, eftersom en arbetare i en sådan industri tenderar att generera fem nya arbeten i andra industrier, enligt författaren. Främst är det tjänster som skapas i de högteknologiska "brain hubs". Enligt Morettis resonemang följer människorna de innovativa företagen, och inte som i Floridas teorier, företagen de innovativa människorna.

#### 4. Städer och landsbygd efter den tredje industriella revolutionen

Den nuvarande forskningsdebatten kring städer fokuserar för närvarande på den process där framför allt de största städerna idag gynnas av tillväxtkrafterna, och förmår att delta i utvecklingen. Samtidigt ska man komma ihåg att detta är ett övergripande perspektiv, givetvis finns det exempel också på framgångsrika mindre och mer perifera regioner under senare år. I denna sektion vill vi peka på några intressanta utvecklingar i litteraturen, samtidigt som en ganska stor del av litteraturen utanför utvecklingsstudier tenderar att bortse från att huvuddelen av tillväxten i städer och urbaniserade områden idag äger rum i det Globala syd. Dock ska det tilläggas, att flera ledande urbaniseringsforskare (t.ex. Edward Glaeser) på senare tid har intresserat sig allt mer för urbaniseringsfrågorna i det Globala syd.

##### *Planeringsfrågor och teorier om urban tillväxt, funktion och hållbarhet*

En intressant utveckling sker nu där man försöker länka samman några av de ekonomiska teorier om städernas tillväxtförutsättningar med planerings- och hållbarhetsaspekter. Ett sådant exempel är Boström Elias m.fl. (2016), som ger en tvärvetenskaplig översikt över dessa teorier och kopplingen till omställningsforskning (transition studies), med en koppling också till planeringsmässiga konsekvenser. Relaterade mönster ser man även i Boverkets *Vision för Sverige 2025* - där urbanisering finns med som en av dimensionerna (Boverket, 2012).

Forskningsmässigt är denna utveckling fortfarande i ett initialske, men kopplingen och integrationen mellan nutida ekonomisk teori, planeringsaspekter och hållbarhetsteoretiska resonemang är intressant, och förtjänar att utvecklas ytterligare. Detsamma gäller det ökande intresset för hur stadsområden är beroende och kompletterar varandra i regionala system (VG, 2016). Denna utveckling är en intressant kontrast till det faktum att under ett antal år har teorierna om städernas utveckling fokuserat starkt, som vi sett ovan, på hur förhållanden begränsade till ett enskilt geografiskt område kan påverka tillväxten, till exempel genom agglomerations fördelar (Lundquist och Olander, 2007). Överhuvud taget förefaller det nu som att det finns en rörelse mot att fokusera i allt högre grad på hur länkar mellan regioner (t.ex. i termer av individer som flyttar eller pendlingsströmmar) påverkar utveckling, samt hur regioner och städer hänger samman i funktionella system där de kompletterar och är beroende av varandra (Martynovich och Lundquist, 2015). Denna utveckling är intressant, då den knyter an till klassiska teorier inom ekonomisk geografi om städernas funktionella differentiering.

##### *Städer och landsbygd i en automatiserande ekonomi*

Under senare tid har en intensiv debatt kring framtidens arbetsmarknad rört den fortsatta automatiseringen av arbetsuppgifter. Robotar och andra automatiserade lösningar blir idag allt billigare, och kan utföra alltfler, även analytiska, arbetsuppgifter. Fölster (2014, 2015) beräknar, genom att bygga på amerikanska undersökningar (Frey och Osborne, 2013), automatiserings sannolikheter för svenska yrken. Med hjälp av dessa kan man alltså ta reda på sannolikheten för att ett yrke skall komma att automatiseras inom en överskådlig framtid. Sådana bedömningar är naturligtvis behäftade med alla möjliga osäkerheter, men tjänar ändå som en

utgångspunkt för en vidare diskussion. Till exempel kan man då se hur stor del av arbetskraften som arbetar i yrken med hög sannolikhet för framtida automatisering (mellan 40 och 50 procent, beroende på vilka metoder man tillämpar). Henning m.fl. (2016) har undersökt de regionala dimensionerna av en fortsatt automatisering, men konstaterar också att vi har mycket att lära av vad som hänt med arbetskraften under tidigare dramatiska teknikskiften. Sammantaget finns det ingen anledning till panik för Sveriges del: det kommer sannolikt att finnas jobb även i framtiden. Nya typer av jobb kommer att läggas till i ekonomin, och det viktigaste att fundera på kanske snarare är hur yrkens innehåll och kompetenskrav kommer att förändras i takt med en fortsatt automatisering, också i befintliga yrken. Samtidigt kan man alltså inte låtsas att inget kommer att hända. Strukturellt sett har också vissa regioner i Sverige mycket högre andelar av arbetskraften som har en hög sannolikhet för fortsatt automatisering, eller annorlunda uttryckt, står under ett stort omvandlingstryck från automatiseringen. Detta gäller inte minst mindre lite mer perifera regioner. De regioner med högst andel i yrken som är svåra att automatisera, är framför allt storstadsregionerna och större universitetsstäder. Det innebär att regionerna utanför storstäderna, åter igen, framträder som de mest negativt utsatta i det pågående teknikskiftet. Även i denna undersökning talar lite för att den nuvarande divergenstrenden i det svenska systemet kommer att brytas.

Man kan ha tre huvudsakliga invändningar mot detta resonemang. Dels har mycket av den automatisering som idag beskrivs på internationell nivå redan hänt i Sverige (Henning m.fl., 2016, Heyman m.fl., 2016). Regioner med större dominans av kreativa, analytiska och humankapitalintensiva yrken har ju under många år uppvisat högre tillväxttakter än andra städer. Detta stämmer också med internationella erfarenheter (Berger och Frey, 2016). Frågan är därför snarare om den kommer att fortsätta med samma styrka som tidigare. För det andra kan det vara en fördel för till exempel exportindustrin i perifera regioner att automatisera. På så sätt kan den globala konkurrenskraften vässas. För det tredje kan en fortsatt automatisering innebära att en befarad kompetensbrist i perifera regioner inte tar så drastiska uttryck som idag prognostiseras. Arbetsförmedlingen har, till exempel, rest farhågor om att arbetskraftsbristen blir värre över tid i svensk glesbygd, och att den arbetsföra befolkningen i glesbygden kan minska med en tredjedel fram till 2030<sup>3</sup>. Med ökad automatisering kan detta scenario kanske inte vändas, men effekterna för företagen kan mildras.

### *Urbanisering i det Globala Syd*

I inledningen berättade vi om att huvuddelen av dagens urbaniseringen inte sker i västvärldens ekonomier, utan i det Globala syd. Samtidigt kan det påpekas att utvecklingen generellt sett här inte sker bara genom megastädernas tillväxt, utan även genom tillväxt av det som man kan kalla för medelstora städer (FN 2014). Problematiken, och möjligheterna, i denna process är naturligtvis väsensskild mot de som gäller i Sverige eller Västeuropa idag. Diskussionen kan också förtjäna att nyanseras. Andersson Djurfeldt (2015) påpekar de metodmässiga svagheter i mätningen av urbaniseringsprocessen, och konstaterar att forskare idag är oeniga om takten i urbaniseringsprocessen till exempel i Afrika söder om Sahara. Den urbana tillväxttakten verkar dock ha avtagit under en lång rad år, och en stor del av tillväxten idag sker snarare via tillväxt inom städerna, än migration, och verkar inte allt ha lika stark koppling till tillväxt inom

---

<sup>3</sup> <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6516264>

tillverkningsindustrierna, som var fallet i många västeuropeiska länder en gång i tiden. Forskningen om urbaniseringen i det Globala Syd, och i synnerhet frågor kring livsmedelsförsörjning, är naturligtvis mycket omfattande (se även Andersson och Djurfeldt, 2013). Urbaniseringsmönstren och styrkan i urbaniseringen ser också mycket olika ut i olika delar av det Globala syd. Samtidigt är det intressant att konstatera att det verkar finnas ganska lite dialog mellan den litteratur inom utvecklingsstudier som behandlar urbanisering, och den mer traditionella forskningen om lokaliseringseffekter och urbanisering inom ekonomisk historia och ekonomisk geografi. Vi tror att ett sådant samtal skulle kunna medföra intressanta kombinationer av olika teoribaser.

### *Regionalt utanförskap och samhällsservice i ett divergerande regionsystem*

Det är förstås inte helt otänkbart att en ökande regional divergens och ökande regionala skillnader, eller "regionalt utanförskap", också kan få politiska konsekvenser. Här finns historiska paralleller att dra, då även tidigare globaliseringsvågor skapat vinnare och förlorare. Under 1800-talets globaliseringsvåg skapade handeln mellan den gamla och nya världen ökad tillväxt och välstånd i genomsnitt, men stora grupper i båda skikt kom att se sig som 'förlorare' på handeln. Dynamiken går delvis att förstå genom en enkel handelsmodell, som till exempel Hecksher-Ohlin modellen. I modellen specialiserar sig länder på handel enligt sina faktortillgångar, vilket innebar att den gamla världen (Europa, särskilt Storbritannien) kom att specialiseras inom tillverkningsindustri, medan den nya världen (USA, men även Australien, Kanada och Latinamerika och övriga länder i den tidigare periferin - även Sverige till viss del) specialiserade sig inom jordbruksproduktion. Det innebar att grupper som tidigare varit skyddade mot konkurrens såg sitt relativa välstånd hotat när handeln ökade. Till exempel såg de landägande klasserna i Storbritannien hur priset på deras jordbruksprodukter minskade till följd av konkurrens från den nya världen. Detta ledde till ökade lobbyism för protektionism och skydd mot konkurrens. I England infördes Corn Laws 1815 för att skydda de landägande klasserna mot den globala handelns effekter. På liknande sätt såg de grupper i den nya världen som tidigare producerade industriprodukter sig hotade av handel. I USA var det de nordstaternas industriproducerande klasser som försökte driva igenom skydd mot engelsk import av maskinvaror.

Då ökad handel minskade reallönerna för industriarbetare samtidigt som immigrationen av arbetskraft var stor, ledde globaliseringen även till ökade krav på restriktioner mot invandring. I USA infördes kvotlagar och immigrationsstopp i början av 1900-talet som en följd. Williamson (1998) har dokumenterat de här rörelserna för 1800-talets globaliseringsperiod. I en nyligen publicerad blog har O'Rourke (2016), intressant nog, återvänt till samma tema för att förstå Brexit-rörelsen och dess utfall.

Dagens politiska karta kan till viss del förstås med ett historiskt perspektiv, då globaliseringen åter igen skapat nya regionala vinnare och förlorare. I tidigare industrinationer som USA och England är det industriarbetare som sett sina löner minska till följd av globalisering och urbanisering. En uppmärksam studie av Autor m.fl. (2016) har visat att de amerikanska stater vars produktion kommit att utkonkurreras av kinesisk export, också kommit att polariseras i termer av politiska preferenser. En likande studie visar att de regioner som till största delen röstat för Brexit också varit platser med hög konkurrens från kinesisk import av industriprodukter (Colantone and Stanig, 2016). Tydligt efter Brexit-omröstningen var att urbana agglomerationer som London, vilka till stor del varit

vinnare i den senaste tillväxtvågens förlopp ställde sig mer positiva till EU än den engelska landsbygden.

I Sverige är den politiska debatten naturligtvis något lugnare, men även den svenska EMU-omröstningen år 2003 hade en uttalad regional dimension då Stockholmsregionen samt Skåne var till övervägande del positiva till det monetära samarbetet, medan störst skepsis fanns i övriga landet. Enligt SCB:s valstatistik (Sollander och Örvall, 2004, tabell 3) var andelen ja-röster högst i Stockholm län (54,7 procent) och lägst i Jämtlands län (21,4 procent). Flera dagsaktuella politiska strömningar, från Donald Trumps agitation för handelshinder till svensk skepsis mot ökad marknadsintegration inom EU kan alltså analyseras genom utökad förståelse för den regionala dimensionen av produktion och tillväxt. Den regionala klyftan mellan urbana tillväxtcentrum och tidigare industriproducerade regioner utanför storstäderna kan möjligen påverka sammanhållningen i samhället framöver. Historien ger vissa ledtrådar till hur denna politiska polarisering mellan stad och land kan förstås och även en del förslag till åtgärder (see O'Rourke 2016).

## 6. Forskningsöversikt i Sverige

### *Inledning och generella observationer*

Som denna forskningsöversikt hittills har visat spänner frågor som rör urbanisering över flera forskningsfält och engagerar i allt högre utsträckning forskare från ämnesmässigt skilda discipliner. Därför finns det också en uppsjö av olika forskningsinstitut, grupper och centra i Sverige vars forskning är starkt eller helt fokuserat på urbana företeelser och utmaningar, eller ämnen relaterade till urbanisering. Redovisningen av den forskning som bedrivs i skrivande stund kommer att ske genom tankekartor där olika forskningsmiljöer beskrivs utefter de identifierade styrkor som miljöerna själva beskriver. I vissa fall är kopplingen till mellan ämnet urbanisering och forskningsmiljöerna inte helt uppenbar. Urbanisering i sig är ett tema som är svårt att avgränsa. Dock är all forskning som vi valt att redovisa relevant för att förstå urbana drivkrafter, konsekvenser av urbanisering eller samspel inom och mellan städer.

Vi har försökt att tänga alla de grenar som forskning kopplat till urbanisering kan ha, speciellt med fokus på ekonomiska frågeställningar. Man kan göra vissa generella och kanske lite mer intuitiva observationer. Ett antal institutioner utmärker sig med en särskild tyngd inom forskning på de processer som formar urbaniseringen. Detta kan kallas en slags grundforskning inom urbana processer. Sådana miljöer är ofta kopplade till de stora universiteten, där man har större forskargrupper eller centra med inriktning mot den typen av grundforskning. Högskolorna i sin tur har en högre grad av forskning som är applicerad, och kanske snabbare tillämpbar. Med en generaliserande beskrivning kan man påstå att mer grundforskning och forskning med fokus på processer återfinns vid universiteten, medan högskolorna i högre utsträckning fokuserar på forskning drivet av innovation och tillämpad forskning. Ingen av linjerna är naturligtvis mer viktig än den andra, men det är viktigt att påpeka att det finns en möjlig skillnad i tradition.

### *Metodik*

Översikten över forskningsmiljöer i Sverige har utarbetats genom att göra systematiska informationssökningar på alla svenska universitet och högskolor via Internet. Källorna består i huvudsak av de hemsidor där forskarna själva presenterar sin forskning och vilken inriktning de miljöerna har. Det finns också ett flertal forskningsinstitut i Sverige som bedriver forskning relaterad till urbanisering, det har också hämtats information från dessa hemsidor. All information har sedan behandlats likvärdigt och utan värderingar, för att sedan kategoriseras in i de illustrationer som finns nedan. Den uppmärksamme kommer då att upptäcka samma att forskningsmiljö kan förekomma i flera olika tankekartor. Det beror på att flertalet av forskningsprogrammen/grupperna bedriver forskning i flera projekt som spänner över flera ämnen.<sup>4</sup> Naturligtvis är metoden känslig för hemsidornas beskrivningar och i vilken mån de är uppdaterade, men dessa svagheter har vi i viss mån försökt kompensera genom att dra nytta de kunskaper vi har inom forskningsgruppen, om vilka forskningsmiljöer som är aktiva inom dessa frågor idag i Sverige.

---

<sup>4</sup> I de fall där forskningsmiljöns egen beskrivning inte återfinns på dess hemsida är endast länken till hemsidan bifogad i sammanställningen i bilagan, och eftersom vi inte kan bedöma ämnets inriktning mot urbanisering finns de heller inte med i tankekartorna.

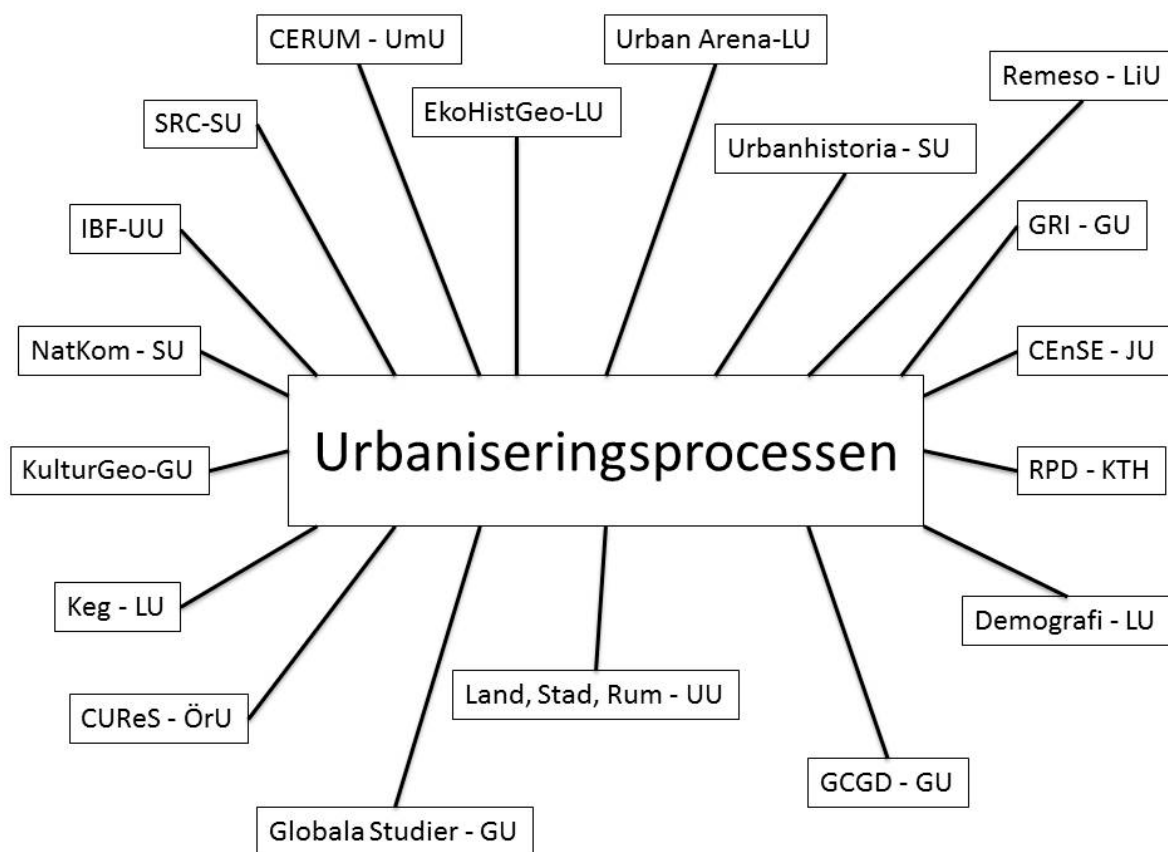
Vi bygger framställningen på följande sätt. Först redovisar vi ett så kallat ordmoln, som beskriver vanligt förekommande och relaterade begrepp inom urbaniseringsforskningen. Efter detta följer ett antal tematiskt uppdelade tankekartor, som sammanfattar de viktigaste forskningsmiljöer i Sverige, som vi identifierat med koppling till varje tema. Dessa teman är forskning om: 1) *urbaniseringsprocessen*, 2) *historiska och cykliska perspektiv*, 3) *urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser för företag*, 4) *individperspektiv på urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser*. Därefter presenterar vi en tankekarta över viktiga forskningsinstitut där man arbetar med frågeställningar relaterade till urbaniseringsfrågor. Man kan ses tankekartorna som en slags övergripande beskrivning över det svenska forskningslandskapet inom specifika temaområden. Om man vill gå in mer konkret och se beskrivningar för varje forskningsmiljö, finns i bilagan finns tabeller med namn kopplade till varje tankekarta, där vi bäddat in länkar till de olika miljöernas hemsidor. Läser man denna rapport i elektroniskt format, kan man nå forskningsmiljöernas hemsidor via länkarna i bilagan. Vi avslutar kartläggningen med att identifiera ett antal "trender" inom svensk urbaniseringsforskning under senare år.

### *Centrala begrepp*

Figur 6 illustrerar ett så kallat "ordmoln", skapat efter samtliga texter som inhämtats från de olika forskningsmiljöerna som är kartlagda i de tankekartor som följer nedan. Ordmolnet är skapat med hjälp av *wordle*. Principen är att de flest förekommande orden i de texter som man matar in visas större i figuren, jämfört andra ord. Vi har matat in texter från de olika identifierade forskningsmiljöernas hemsidor, där de själva presenterar sin forskning. Naturligtvis är begreppen "regional", "ekonomisk" och "utveckling" (eller nära varianter av dessa) vanligt förekommande, men mer intressant är kanske de begrepp som är nära relaterade till dessa. Exempel är "processer", "omvandling", "hållbar", "innovation", "företag" och "arbetsmarknad". Ordmolnet ger därför en ganska bra beskrivning av vår centrala poäng om den bredd av forskning som kan kopplas till urbaniseringsfrågor, men visar därmed också på svårigheten att faktiskt avgränsa ämnesområdet. Trots att vi har försökt att närma oss ämnesområdet från en ekonomisk synvinkel, uppträder en mycket stor bredd av begrepp som kan kopplas till snart sagt alla samhällsekonomiska discipliner.







Figur 7. De forskningsmiljöer som har identifierats att forska kring de processer och flöden som påverkar urbaniseringen.

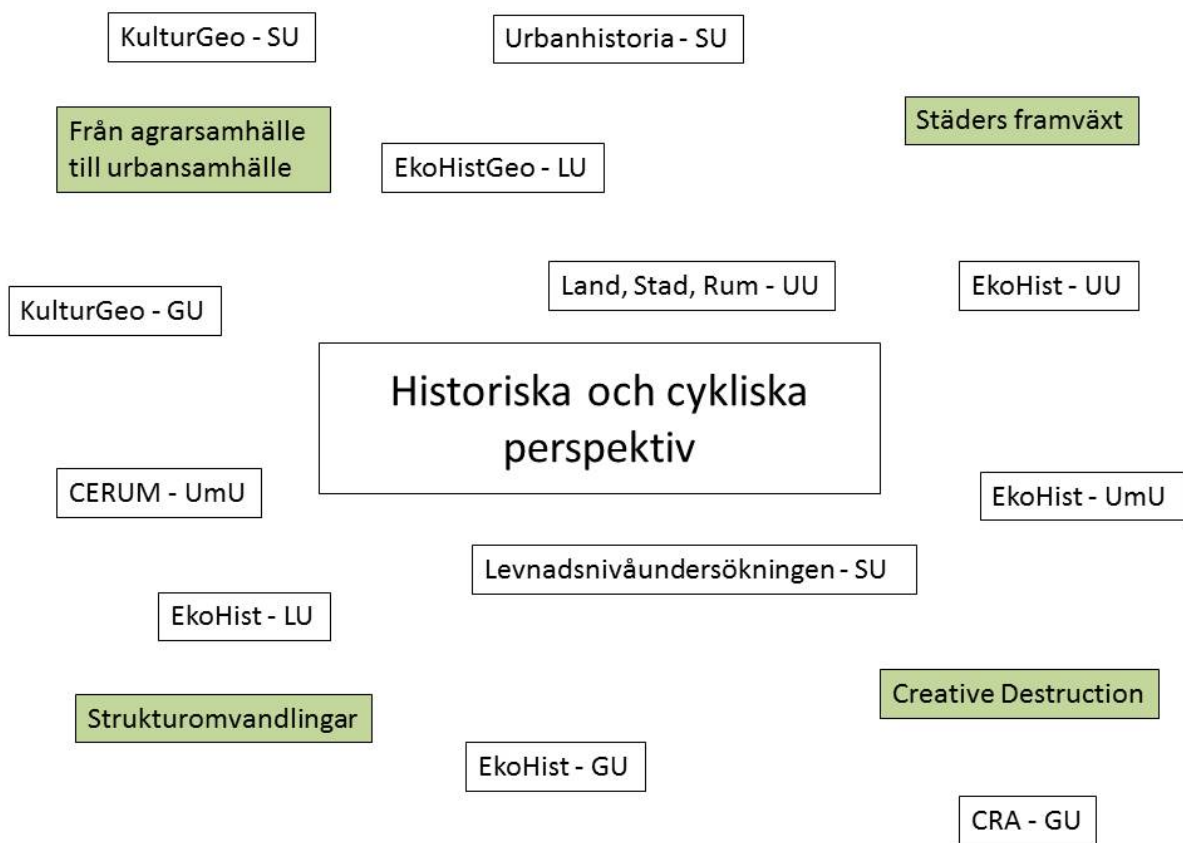
### Forskningsöversikt, svenska universitet och högskolor

Låt oss för enkelhetens skull börja sammanställningen med forskningsområden knutna till ämnen som rör *Urbaniseringsprocessen* (figur 7). Med detta avser vi till exempel forskning som rör inflyttningen till städerna, samt hur det påverkar det ekonomiska samspelet i städerna och förhållandet mellan stad och landsbygd. Huvudfokus är dock i allmänhet staden.

Processer kring stadsutveckling och urbanisering är i många fall förknippade med samhällsgeografi och ekonomisk historia. Frågeställningarna är ganska typiska och även i viss mån klassiska för dessa ämnesforskare. Dessutom är ämnena demografi, regionala studier och globala studier starkt relaterade vad gäller forskning om urbaniseringsprocessen. Därmed är det föga förvånande att bilden i figur 7 domineras av de stora universitetens institutioner för geografi, kulturgeografi och ekonomisk historia, eller forskningsgrupper inom dessa fält. Eftersom urbaniseringsprocesser också inkluderar migration och mobilitet, så finns det även grupper inom demografi och regionala studier representerade.

Den svenska forskningen inom urbaniseringsprocesser uppvisar en omfattande bredd, och innehåller många olika delämnena och infallsvinklar. Det mest typiska är att fokusera på processer och strukturer som förklarar varför det finns städer, och hur de utvecklas. Vissa försöker också jämföra

städer, och har intresserat sig för effekterna av olika beslut och händelser på olika platser. Till exempel undersöker flera miljöer hur de urbana områdena och platserna har omformats under de senaste 30 åren. Dessutom finns det forskning som försöker förstå konsekvenserna av den senaste tidens omstrukturering i samhället, och diskuterar hur dagens geografiska utmaningar skall mötas. Många av forskningsgrupperna har mycket skilda sätt att se på urbaniseringsprocessen, och lägger olika tyngdvikt vid olika frågeställningar. Exempel på detta är att globala studier vid Göteborgs universitet (Freds- och utvecklingsforskning, Humanekologi/Samhällsvetenskapliga miljöstudier, Mänskliga rättigheter och Socialantropologi) inte har samma infallsvinkel och forskningsprofil som Institutet för bostads- och urbanforskning vid Uppsala universitet (med fokus på bostadspolitik, boendepreferenser, prissättning på bostadsmarknaden, flyttmönster, segregering och samhälls- och stadsplanering). (beskrivningarna är hämtade från miljöernas egna hemsidor)



Figur 8. Forskningsmiljöer på svenska universitet och högskolor som knyter an till historiska och cykliska perspektiv på urbanisering. Med underteman som flera miljöer knyter an till.

De **historiska perspektiven** har, som vi betonat i vår forskningsöversikt, en naturlig roll inom forskningen kring den typ av långsiktiga och samhällsformande processer som urbaniseringen representerar. Forskargrupper nära relaterade till detta tema i Sverige finns presenterade i figur 8. Historisk, och speciellt ekonomhistorisk, forskning är starkt koncentrerad till universiteten, även om det bedrivs viss forskning om historiska förlopp och processer vid högskolor eller andra forskningsinstitut. Ofta är denna forskning grundforskningsorienterad. Historiska studier är ofta inriktade på framtagandet av nya och unika källmaterial, och bygger på att kunskapen ska tillföra något även på den akademiska forskningsfronten. Ny forskning om vår historia ta lång tid att producera, och bygger inte sällan på mycket långsiktiga forskningsåtaganden. Sådana ämnesmässiga särdrag kan ha avgörande konsekvenser för hur de olika akademiska profileringarna ser ut.

I de svenska forskningsmiljöerna har många underkategorier på historiska och cykliska perspektiv uppmärksammats. De tydligaste kategorierna är att det finns ett stort intresse av vilka processer eller "händelser" som har format världen. Som beskrivits tidigare i rapporten brukar ekonomhistoriker dela in historien i flera industriella revolutioner, uppbyggda kring en central innovation. Kring de centrala innovationerna byggs samhällsekonomiska paradig, som kan få olika

karaktär och följa skiftande och ibland cykliska förlopp över historien. I figur 8 har vi i grön försökt identifiera några mer precisa forskningsteman, som de olika miljöerna ansluter till. Dessa är sinsemellan ganska olika. Exempel är teman är "från agrarsamhälle (jordbrukssamhälle) till urbansamhälle (stadssamhälle)", ett typiskt tema som hänger ihop med strukturomvandlingar och städernas framväxt och hur ändrade samhällsstrukturer är beroende av fenomen som ett skifte i boendestrukturen. Forskningen kan också undersöka hur de geografiska effekterna av samhällsomvandlingen skiftat mellan de industriella revolutionerna. Ett annat aktuellt och "modernt" forskningsområde är att utgå från Schumpeters "Creative Destruction" som begrepp och startpunkt för att förstå hur entreprenörer, kreativitet och företagsbyggande, men även nedläggning och avveckling, påverkar den geografiska miljön på lång sikt. Forskningen som är inriktad på historiska perspektiv är i många fall kopplad till större samhällsförändringar eller förändringar i ekonomiska strukturer. Det innebär också att andra forskningsområden inom urbanisering inte kan bortse från platsens historik.

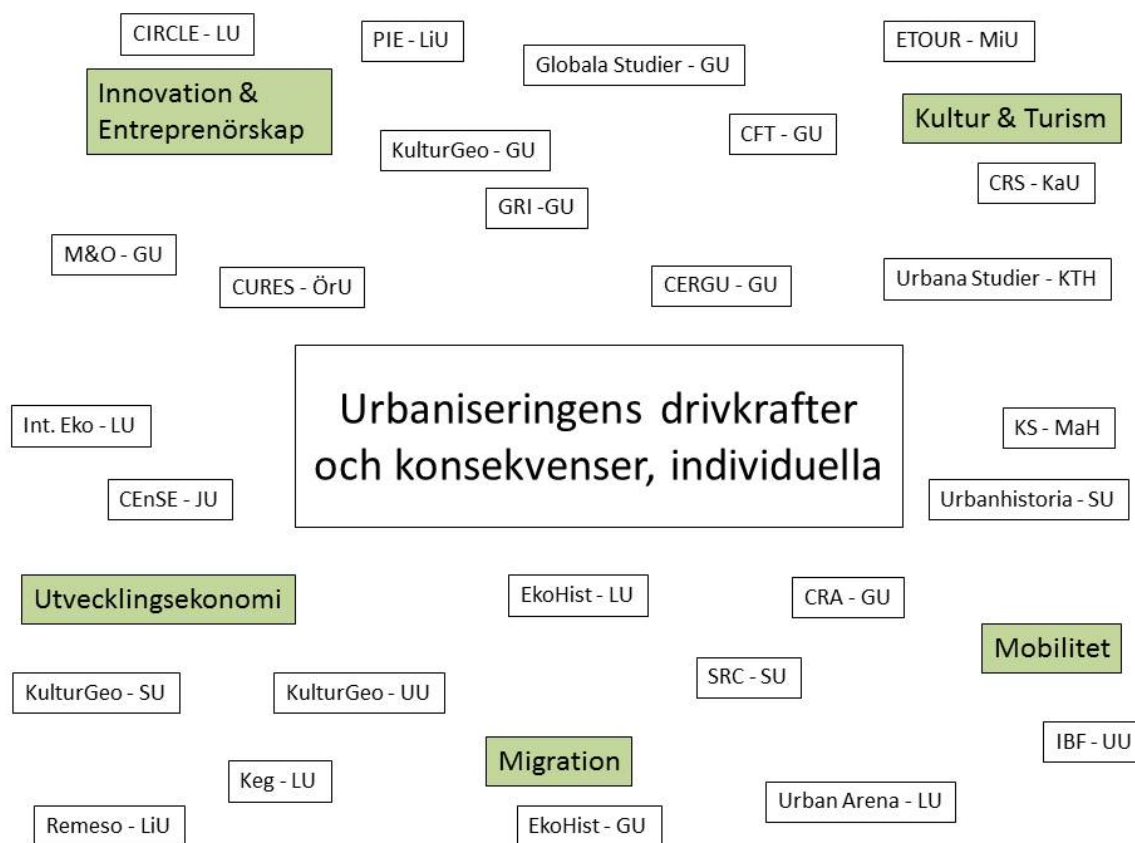
En annan tematik, som presenteras i figur 9, är vad det är som driver urbaniseringen och vad effekterna blir för olika aktörer. I figur 9 fokuserar vi främst på företag och organisatoriska aspekter av urbana miljöer. Detta forskningsområde är mycket brett och innehåller många forskningsgrupper. Vi har därför, åter igen, identifierat ett antal delteman, och så långt det är möjligt klustrat forskningsmiljöerna efter dessa.



företagen till att placera sig inom en region. Den svenska och skandinaviska forskningen på detta område har stått sig ganska väl internationellt sett under det senaste decenniet.

Andra underkategorier som har identifierats som stora områden rör frågor kring tjänste- och servicesektorn, företags organisation och utvecklingsekonomi. Även det sistnämnda har en stark ställning på flera universitet. Här har forskningen kanske inte alltid ett direkt urbaniseringsfokus, men urbaniseringsfrågor kommer ofta in som ett naturligt inslag i forskning som studerar samhällsförändring i det Globala Syd.

Även om en del av stadens ekonomiska aktivitet påverkas av företagen, så sker måste en annan viktig drivkraft förstås genom de individuella perspektiven (figur 10). De individuella frågeställningarna rör perspektiv som handlar om urbana områdens sociala skillnader, entreprenörskap, migration, mobilitet och turism som drivkrafter och konsekvenser av urbanisering och stadsutveckling på många plan. Inom detta tema finns också klara beröringspunkter med forskning inom samhällsplanering och fysisk planering, eftersom det innehåller moment inom forskning och utveckling kring olika planeringsmoment, såsom medborgardialog och liknande.



Figur 10. Forskningsmiljöer med fokus på individuella drivkrafter och konsekvenser relaterade till urbanisering. Med underteman som flera miljöer behandlar ur olika perspektiv.

Det kan understrykas att flera av de teman som vi tidigare identifierat undersöks på olika nivåer, vilket innebär att forskning äger rum både på företagsnivå och på individnivå. De svenska forskningsmiljöerna representerar de flesta "stora forskningsområden" och där det också finns flera olika grupper. Mycket aktivitet finns inom innovation & entreprenörskap, även om det även finns omfattande forskning kring organisationer, tjänstesektorn och utvecklingsekonomi på individnivå.

Ett ämne som ökat i omfattning de senaste åren, och som vi även diskuterat ovan, handlar om karläggning av regionala arbetsmarknadsrörelser för att på så sätt också kunna analysera den regionala ekonomin. De skandinaviska forskningsmiljöerna har speciellt stora internationella fördelar inom detta område, inte minst på grund av unikt god tillgång på statistiska datamaterial. De senaste livliga debatter kring mobilitet och rörlighet återspeglas i att de individuella perspektiven fått ett klart uppsving i den forskning som bedrivs.

De individuella perspektiven innehåller också kultur och turism, där flera forskargrupper och miljöer finns i Sverige. Turism och kultur är för många regioner en stor inkomstkälla och arbetsgivare, dessutom är det ett incitament till offentliga och privata investeringar. Detta har lett till initierandet av flera forskningsprojekt, både kring bevarandet av kultur och kring den kultur som hela tiden



skapas på platser. Vidare finns det en stor diskussion om hur turism kan göras mer hållbar och rättvis, vilket har gjort att det finns forskning med hållbarhetsperspektiv även på turism.

#### *Forskning som inte bedrivs inom universitet eller på högskolor*

Det är inte enbart universitet och högskolor som bedriver eller initierar forskning kopplat till urbaniseringen. Det finns ett antal forskningsinstitut i Sverige både kopplade till teknik- och naturvetenskap, men även till samhällsvetenskap. Forskningsinstituten får sin finansiering på flera olika sätt, och forskningen som sker är tillämpad högre grad än på universitetet. Vissa av forskarna är dock delvis kopplade till någon högskola och universitet, vilket gör att det ändå finns en akademisk koppling på instituten. Begreppen forskningsinstitut för ofta tankarna till RISE (koncern för SP, Swedish ICT, Swerea och Inneventia) eller andra innovationsdrivna institut som bedriver forskning. Dessa institut har tagits med i kartläggningen eftersom det är viktigt att belysa den mångfald av projekt och grupper som är aktiva inom detta forskningsområde. Institut som MISTRA Urban Futures, ESBRI och SNS är närmare inriktade på forskning om de samhällsprocesser som skapar och omformar städer. Flera andra institut bedriver också forskning, men där det kanske är ett annat fokus såsom Ratio (Näringslivets forskningsinstitut) och SP Samhällsbyggnad (Hållbar stadsutveckling med fokus på teknik). Vi har sammanställt forskningsinstituten i figur 11.

Forskningen som bedrivs vid forskningsinstituten är ofta betydande inte minst med koppling till planeringsfrågor av olika slag. Institutet har därmed en stark förankring i tillämpad forskning och andra processer som direkt påverkar samhället. Vidare har de ofta får genomslag för sina studier i media och opinionsbildning.



Figur 11. De identifierade forskningsinstituten som har forskning relaterad till urbaniseringen.

#### Tydliga trender inom modern urban forskning i Sverige

Under de senaste åren har forskning som relaterar till *hållbar stadsutveckling* och *innovation & entreprenörskap* blivit synnerligen framträdande. Dessa två stora teman har växt kraftigt i popularitet, och idag har nästan alla universitet och högskolor ett forskningsprogram som belyser frågeställningar relaterade till dessa ämnen. Hållbar Stadsutveckling har blivit mer regel än undantag inom de flesta forskningsprogram. Anledningen till detta är förmodligen den kraftiga urbaniseringen, att befolkningen i städerna vill vara med i att utveckla staden, samt att stadsutveckling blivit vitalt för att lösa miljöfrågor i städerna. Inom dessa program arbetar forskare ofta tätt med tjänstemän inom den offentliga sektorn för att tillsammans med invånarna skapa ett forum för att diskutera framtiden för platsen. Forskningen bedrivs kanske till stor del vid högskolor och universitet men mycket av utvecklingsarbetet sker vid andra instanser i samhället. Hållbar stadsutveckling blir ett alltmer framträdande tema då städerna blir större och mer komplexa.

Innovation och entreprenörskap har varit och förblir ett mycket populärt tema. En anledning till detta kan vara att innovationer ofta ses som ett starkt medel för att skaffa sig regionala och företagsspecifika konkurrensfördelar. Många kommuner och regioner vill behålla och locka till sig fler företag, som är konkurrenskraftiga utåt och för att bli mer motståndskraftiga mot konjunkturer

och kan skapa arbetstillfällen på längre sikt. Inom forskningen finns även en diskussion om var ett innovativt företag bör lokaliseras, vilket också får resultatet att många företag som är innovativa rör på sig från plats till plats. Vilka effekter som styr företagens lokaliseringsbeslut är något som också diskuteras.

### *Landsbygdsforskning*

Som vi tidigare påpekat, är det lätt hänt att i endast fokusera på städer och urbana områden som en bidragande faktor till tillväxt och utveckling. Resultatet av urbanisering är naturligtvis också ofta det omvända, att många områden på landsbygden avfolkas och förlorar i folkmängd, åtminstone relativt. Utvecklingen på landsbygden är en viktig motpol till de perspektiv som handlar om städer och som vi huvudsakligen hittills diskuterat i denna rapport. Vi vill även gärna belysa den forskning som istället har inriktat sig specifikt mot mindre tätbefolkade områden. Exempel på forskningsmiljöer som arbetar med dessa frågor är SLU, som behandlar landsbygden i förhållande till staden i flera olika forskningsprojekt. Ett annat är Stockholms universitet som har projekt inriktade mot landsbygd i förhållande till stad inom kulturgeografi. Här finns det ett intresse av att beforska i hur platser som inte är urbana fungerar i förhållande till städer, till exempel om städerna fungerar som tillväxtcentra för landsbygden (growth poles) och hur landsbygd, vid sidan om att erbjuda arbetskraft och råvaror även skapar attraktiva rekreationsområden för den urbana befolkningen.

## 7. Referenser

Abramovitz, Moses. 1986. "Catching Up, Forging Ahead, and Falling Behind." *Journal of Economic History* 46(2): 385-406.

Acemoglu D, Johnson S, Robinson J A (2002). Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *The Quarterly Journal of Economics* 117(4): 1231-1294.

Acemoglu, Daron, Vasco M. Carvalho, Asuman Ozdaglar and Alireza Tahbaz-Salehi. 2012. "The Network Origins of Aggregate Fluctuations." *Econometrica* 80(5) 1977–2016.

Acemoglu, Daron, Asuman Ozdaglar and Alireza Tahbaz-Salehi. 2013. "The Network Origins of Large Economic Downturns." Department of Economics Working Paper 13-16. MIT. Cambridge, MA.

Acemoglu, Daron, and James Robinson. 2012. *Why Nations Fail? The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Crown Business.

Allen, R C (2000). Economic structure and agricultural productivity in Europe, 1300-1800. *European Review of Economic History* 3: 1-25.

Allen, Robert C., Jean-Pascal Bassino, Debin Ma, Christine Moll-Murata and Jan Luiten van Zanden. 2011. "Wages, Prices, and Living Standards in China, 1738–1925: In Comparison with Europe, Japan, and India." *Economic History Review* 64(s1) 8-38.

Alvarez-Nogal, Carlos and Leandro Prados de la Escosura. 2013. 'The rise and fall of Spain (1270-1850).' *Economic History Review* 66(1) 1-37.

Andersson Djurfeldt A (2015). Urbanization and linkages to smallholder farming in sub-Saharan Africa: Implications for food security. *Global Food Security* 4: 1-7.

Andersson Djurfeldt A, Jirström M (2013). Urbanization and Changes in Farm Size in Sub-Saharan Africa and Asia from a Geographical Perspective, a review of the literature. Draft paper for the 'Trends in Urbanization and Changes in Farm Size in Developing Countries: Implications for Agricultural Research', CGIAR's Independent Science and Partnership Council (ISPC) Workshop, Tufts University, Boston, January 25-26, 2013.

Andersson H (1990). Sjuttiosex medeltidsstäder. (Medeltidsstaden 73). Göteborg (Medeltidsstadens slutrapport).

Autor D, Dorn D, Hanson G, Majlesi K (2016). Importing Political Polarization? The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure. National Bureau of Economic Research, w22637.

Bairoch P (1988). *Cities and Economic Development: From the Dawn of History to the Present*. Chicago: University of Chicago Press.

Bairoch P, Batou J, Chevre P (1988). *La population des villes europeennes, banque de donnees et analyse sommaire des resultats 800-1850*. Geneve: Librairie Droz.

Berger T (2016). Railroads and rural industrialization: Evidence from a historical policy experiment. In: *Engines of Growth: Essays in Swedish Economic History*. Doktorsavhandling, Lunds universitet.

- Berger T, Enflo K (2016, i tryck). Locomotives of Local Growth: The Short-and Long-Term Impact of Railroads in Sweden. *Journal of Urban Economics*.
- Berger T, Enflo K, Henning M (2012). Geographical location and urbanisation of the Swedish manufacturing industry, 1900–1960: evidence from a new database. *Scandinavian Economic History Review* 60(3): 290-308.
- Berger T, Frey C (2016, i tryck). Did the Computer Revolution Shift the Fortunes of U.S. Cities? Technology Shocks and the Geography of New Jobs. *Regional Science and Urban Economics*.
- Bjerke L, Mellander C (2016). Moving home again? Never! The locational choices of graduates in Sweden. *The Annals of Regional Science* (2016): 1-23.
- Bjerke L (2012). Knowledge flows across space and firms. JIBS Dissertation Series No. 078.
- Boschma R, Martin R (2010) (red). *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Bosker M, Eltjo B, van Zanden J L (2013). From Baghdad to London: Unraveling Urban Development in Europe, the Middle East, and North Africa, 800–1800. *Review of Economics and Statistics* 95(4): 1418-1437.
- Boström Elias J, Elias K, Eneqvist E, Fredrikson J, Ulmanen J (2015). Näringslivets regionala geografi och omvandling. Mistra Urban Futures Report 2015:13.
- Boverket (2012). Vision för Sverige år 2025 (2012) <http://sverige2025.boverket.se/>
- Broadberry, Stephen, Bruce Campbell, Alexander Klein, Mark Overton and Bas van Leeuwen. 2015. *British Economic Growth, 1270-1870*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Childe V G. (1936). *Man Makes Himself*. Watts & Co.
- Childe V G (1950). The Urban Revolution. *The Town Planning Review* 21(1): 3–17.
- Colantone I, Stanig P (2016). Brexit: Data Shows that Globalization Malaise, and not Immigration, Determined the Vote. Bocconi Knowledge, 12 July.
- Diamond J (1997). *Guns, Germs, and Steel: The fates of human societies*. New York: Noton & CO.
- Dittmar J E (2011). Information Technology and Economic Change: The Impact of The Printing Press. *The Quarterly Journal of Economics* 126 (3): 1133-1172.
- Enflo K (forthcoming). Estimating Regional GDP for Sweden 1571: What is the relationship with urbanization?. mimeo Lunds universitet.
- Enflo K, Henning M (2016). The development of economic growth and inequality among the Swedish regions 1860–2010. I: Ljungberg J (red.). *Structural Analysis and the Process of Economic Development*. Routledge.
- Enflo K, Henning M, Schön L. (2014). Swedish Regional GDP 1855–2000: Estimations and General Trends in the Swedish Regional System. *Research in Economic History* 30: 47-89.
- Enflo K, Lundh C, Prado S (2014). The role of migration in regional wage convergence: Evidence from Sweden 1860–1940. *Explorations in Economic History* 52: 93–110

- Eriksson R H, Henning M, Otto A (2016). Industrial and geographical mobility of workers during industry decline: The Swedish and German shipbuilding industries 1970–2000. *Geoforum* 75: 87-98.
- Felice, E (2011). Regional Value Added in Italy (1891-2001) and the Foundation of a Long Term Picture'. *Economic History Review*, 64(3): 929-950.
- Florida R (2002). *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic.
- FN (2014). World Urbanization Prospects [highlights]. 2014 revision. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- Fouquet R, Broadberry S (2001). Seven centuries of European economic growth and decline. *Journal of Economic Perspectives* 29 (4):227-244.
- Frenken K, Van Oort F, Verburg T (2007). Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional studies* 41 (5): 685-697.
- Frey C B, Osborne M A (2013). The future of employment: how susceptible are jobs to computerization? Working paper.
- Fölster S (2014). Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. Stiftelsen för strategisk forskning. Stockholm.
- Fölster S (2015). De nya jobben i automatiseringens tidevarv. Stiftelsen för strategisk forskning. Stockholm.
- Glaeser E L, Mare D C (2001). Cities and Skills. *Journal of Labor Economics*. 19(2): 316-42.
- Gollin D, Jedwab R, Vollrath D (2016 i tryck). Urbanization with and without Industrialization. *Journal of Economic Growth*.
- Hane-Weijman E, Eriksson R, Henning M (2016). Returning to work. Individual and regional perspectives on re-employment following major redundancies. CRA Working Papers 2016:1, Göteborg.
- Heckscher E F (1935). *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa, Första delen, Före frihetstiden, första boken*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Heckscher, E F (1936). *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa, Första delen, Före frihetstiden, andra boken*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Henderson J V, Storeygard A, Weil D N (2012). Measuring Economic Growth from Outer Space. *American Economic Review* 102(2): 994–1028.
- Henderson J V, Squires T, Storeygard A, Weil D (2016). The Global Spatial Distribution of Economic Activity: Nature, History, and the Role of Trade. mimeo Tufts University
- Henning M, Borggren J, Boström Elias J, Enflo K, Lavén F (2016). Strukturomvandlingen och automatiseringens konsekvenser på regionala arbetsmarknader. Västra Götalandsregionen och Region Skåne.

- Henning M, Enflo K, Andersson FNG (2011). Trends and cycles in regional economic growth: How spatial differences shaped the Swedish growth experience from 1860–2009. *Explorations in Economic History* 48(4): 538-555.
- Heyman F, Norbäck P-J, Persson L (2016). Digitaliseringens dynamik – en ESO-rapport om strukturomvandlingen i svenskt näringsliv. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. 2016:4.
- Holm E, Karlsson S, Strömgren M, Westin K (2013). Vad ska man ha ett land till?: Matchning av bosättning, arbete och produktion för tillväxt. Vinnova rapport vr2013:06
- Industry Science Research Alliance (2016), The four stages of the industrial revolution, <http://www.converting-systems.com/en/content/42-industrie-40>
- Jedwab, R. Vollrath, D. (2015) Urbanization without growth in historical perspective. *Explorations in Economic History* 58: 1–21
- Jacobs J (1970). *The economy of cities*. Vintage.
- Johansson M (2006). Urbanisering, storstäder och tillväxt. En kunskapsöversikt kring sambandet mellan städer och ekonomisk tillväxt. ITPS.
- Kalsø Hansen H, Niedomysl T (2009). Migration of the creative class: evidence from Sweden. *Journal of Economic Geography*. 9(2): 191-206.
- Kalsø Hansen H, Winther L (2012). *The Urban Turn. Cities, talent and knowledge in Denmark*. Aarhus University Press.
- Kim, S (1995). Expansion of Markets and the Geographic Distribution of Economic Activities: The Trends in U.S. Regional Manufacturing Structure, 1860-1987. *Quarterly Journal of Economics* 110 (4): 881-908.
- Klein A, Ogilvie E S (2015). Occupational structure in the Czech lands under the second serfdom. *Economic History Review* 69(2): 493–521.
- Krugman P (1991). *Geography and Trade*. MIT Press.
- Lilja S (1996) Städernas folkmängd och tillväxt, Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal. Historisk tätortsstatistik, del 2, Stockholm.
- LO (2014). Den “nya” strukturomvandlingen? Jobbpolariseringen och konkurrensen om jobbet. Stockholm: Landsorganisationen.
- Lundquist K-J, Olander L-O (2007). *Omvandlingens geografi. En studie i svensk ekonomi och regioners roller genom tre decennier*. Malmö: Region Skåne.
- Maddison A (2001). The World Economy. A millennial perspective. OECD report.
- Malanima P (2009). Decline or growth? European cities and rural economies. I: Cerman M och Landsteiner E (red.)- Zwischen Land und Stadt. Jahrbuch für Geschichte des ländlichen Raumes Vol 6. Sid. 18–44.
- Malanima, P (2013). When did England overtake Italy? Medieval and Early Modern Divergence in Prices and Wages. *European Review of Economic History* 17: 45-70.

- Marshall A (1890/1920). *Principles of Economics*. London: MacMillan.
- Martinez-Galarraga J, Rosés J R, Tirado, D A (2010). The Upswing of Regional Income Inequality in Spain (1860-1930). *Explorations in Economic History* 47: 244-57.
- Martynovich M, Henning M (2016). Labour Force Building in a Rapidly Expanding Sector. CRA, Working Papers 2016:3. Göteborg.
- Martynovich M, Lundquist K-J (2015). Technological Change and Geographical Reallocation of Labour: On the Role of Leading Industries. *Regional Studies* 50 (10): 1633-1647.
- Moretti E (2013). *The new geography of jobs*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Motamed M J, Florax R J G M, Masters W A (2014). Agriculture, transportation and the timing of urbanization: Global analysis at the grid cell level. *Journal of Economic Growth* 19:339-368.
- Neffke F, Henning M, Boschma R, Olander L-O, Lundquist K-J (2011a). The Dynamics of Agglomeration Externalities along the Life Cycle of Industries. *Regional Studies* 45 (1): 49-65.
- Neffke F, Henning M, Boschma R (2011b). How Do Regions Diversify Over Time? Industry Relatedness and the Development of New Growth Paths in Regions. *Economic Geography* 87(3): 237-265.
- Niedomysl T (2008). Residential preferences for interregional migration in Sweden: demographic, socioeconomic, and geographical determinants. *Environment and Planning A* 40(5): 1109-1131.
- Niedomysl T, Kalsø Hansen H (2010). What matters more for the decision to move: jobs versus amenities. *Environment and Planning A* 42(7): 1636-1649.
- Nunn N, Qian N (2011). The Potato's Contribution to Population and Urbanization: Evidence From A Historical Experiment. *The Quarterly Journal of Economics* 126 (2): 593-650.
- O'Rourke, K (2016). Brexit: This backlash has been a long time coming. VoxEU ebook, Brexit Beckons: Thinking ahead by leading economists, CEPR policy portal.
- Ostrom E (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Palma, Nuno, and Jaime Reis. (2014). 'Portuguese demography and economic growth, 1500-1850.' Paper for "Accounting for the Great Divergence" Conference. The University of Warwick in Venice. 22-24 May.
- Persson K G (1989). *Pre-Industrial Economic Growth, Social Organization, and Technological Progress in Europe*. Blackwell Publishers.
- Reba M, Reitsma F, Seto K C (2016). Spatializing 6,000 years of global urbanization from 3700 BC to AD 2000. *Nature*, Scientific data 3, Article number 160034.
- Saito O, Takashima M (forthcoming). Estimating the shares of secondary- and tertiary sector output in the age of early modern growth: the case of Japan, 1600-1874. *European Review of Economic history*.
- SCB (2015a). EU - var fjärde fattig i glesbygd, publicerad 2015-03-03. <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Artiklar/EU--var-fjarde-ar-fattig-i-glesbygd/>.



SCB (2015b). Statistiska Centralbyrån, SCB, Urbanisering – från land till stad, publicerad 2015-03-03. [http://www.scb.se/sv/\\_Hitta-statistik/Artiklar/Urbanisering--fran-land-till-stad/](http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Urbanisering--fran-land-till-stad/)

Schön L (2010). *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Lund: Studentlitteratur.

Schön L, Krantz O (2012). The Swedish economy in the early modern period: constructing historical national accounts. *European Review of Economic History* 16: 529–549.

Sidén P G (2006). Late Medieval and 16th century urbanization - Stagnation, expansion or both?. Konferensbidrag, presenterat på 8:e internationella konferensen om urbanhistoria, Stockholm.

Sollander S, Öhrvall R (2004). *Ja och nej till euron Folkomröstningen om euron 2003*. Statistiska centralbyrån.

Storper M (1995). The resurgence of regional economies, ten years later: The region as a nexus of untraded interdependencies. *European Urban and Regional Studies* 2(3): 191-221.

Stutz F P, Warf B (2012). *The World Economy*. Pearson.

Söderberg, J (1984). A long-term perspective on regional economic development in Sweden, Ca. 1550–1914. *Scandinavian Economic History Review* 32(1): 1-16.

Söderlund, E (1949). *Hantverkarna*. Tryckeri Tiden.

Tellier, L-N (2009). *Urban World History: An Economic and Geographical Perspective*. PUQ.

de Vries, J (1984). *European Urbanization, 1500-1800*. Harvard University Press.

VG (2016). Funktionell geografi i Västra Götaland och dess delregioner. Rapport, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Västra Götalandsregionen.

Weber M (1922). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr Possible.

Williamson J G (1965). Regional Inequality and the Process of National Development: A Description of the Patterns. *Economic Development and Cultural Change* 13(4:2): 1-84.

Williamson J G (1990). *Coping with city growth during the British industrial revolution*. Cambridge University Press.

Williamson, J G (1998). Globalization, Labor Markets and Policy Backlash in the Past. *Journal of Economic Perspectives* 12 (4): 51–72.

World Bank (2009). *Urbanization and growth*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Wrigley A (1985). Urban Growth and Agricultural Change: England and the Continent in the Early Modern Period. *The Journal of Interdisciplinary History* 15(4): 683-728.

Ylander (UÅ). Urbanisering och tätortsutveckling i Sverige. [http://www.scb.se/statistik/MI/MI0803/2000I02/MI03SA9301\\_06.pdf](http://www.scb.se/statistik/MI/MI0803/2000I02/MI03SA9301_06.pdf)

van Zanden, Jan Luiten, and Bas van Leeuwen. (2012). 'Persistent but not consistent: the growth of national income in Holland 1347–1807', *Explorations in Economic History*, 49 119–30.

Zipf G K (1949). *Human behaviour and the principle of least effort: an introduction to human ecology*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley.

## **Bilaga 1**

Vi listar nedan de forskningsmiljöer som nämns i de olika tankekartorna. I den elektroniska versionen av rapporten är länkarna klickbara - och leder till forskningsmiljöernas hemsidor.

### *Urbaniseringsprocessen*

[Gothenburg Research Institute \(GRI\) - GU](#)

[Centre for entrepreneurship and Spatial Economics \(CEnSE\) - JU](#)

[Regional planering och utveckling \(RPD\) - KTH](#)

[Befolkningsekonomi \(Demografi\) - LU](#)

[Gothenburg Centre of Globalization and Development \(GCGD\) - GU](#)

[Land, Stad, Rum - UU](#)

[Globala Studier - GU](#)

[Centrum för regionala och urbana studier \(CUREs\) - ÖrU](#)

[Kulturgeografi, ekonomisk geografi och humanekologi \(Keg\) - LU](#)

[Kulturgeografi - GU](#)

[Nationella Kommunforskningsprogrammet \(NatKom\) - SU](#)

[Institutet för bostads- och urbanforskning \(IBF\) - UU](#)

[Stockholm Resilience center \(SRC\) - SU](#)

[Centrum för regionalvetenskap \(CERUM\) - UmU](#)

[Historisk Ekonomisk Geografi - LU](#)

[Stads- och kommunhistoriska institutet \(Urbanhistoria\) - SU](#)

[REMESO – LiU](#)

### *Historiska och cykliska perspektiv*

[Kulturgeografi - SU](#)

[Stads- och kommunhistoriska institutet \(Urbanhistoria\) - SU](#)

[Historisk Ekonomisk Geografi - LU](#)

[Kulturgeografi - GU](#)

[Land, Stad, Rum - UU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - UU](#)

[Centrum för regionalvetenskap \(CERUM\) - UmU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - LU](#)

[Levnadsnivåundersökningen - SU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - UmU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - GU](#)

[Centrum för regional analys \(CRA\) - GU](#)

*Urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser, Företag*

[Centre for Strategy and Competitiveness \(CSC\) - HHS](#)

[Centrum för regional analys \(CRA\) - GU](#)

[Centrum för regionalvetenskap \(CERUM\) - UmU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - UmU](#)

[The EPOK group - LiU](#)

[Produktionsekonomi \(PEK\) - LiU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - SU](#)

[Strategiskt Entreprenörskap - HiS](#)

[Diversity of Entrepreneurship and Organisational Forms in Services \(DEOFS\) - LiU](#)

[Centrum för Turism \(CFT\) - GU](#)

[Institutet för bostads- och urbanforskning \(IBF\) - UU](#)

[Gothenburg Centre of Globalization and Development \(GCGD\) - GU](#)

[Kulturgeografi, ekonomisk geografi och humanekologi \(Keg\) - LU](#)

[Internationell- & Utvecklingsekonomi - LU](#)

[Enheten för Utvecklingsekonomi - GU](#)

[Urban Arena - LU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - LU](#)

[Kulturgeografi - SU](#)

[CIEL - HH](#)

[Management & Organisation - GU](#)

[Gothenburg Research Institute \(GRI\) - GU](#)

[Centre for innovation, research and competence in the learning economy \(CIRCLE\) - LU](#)

[Centre for entrepreneurship and Spatial Economics \(CEnSE\) - JU](#)

[Projekt, Innovationer och Entreprenörskap \(PIE\) - LiU](#)

[Kulturgeografi \(Keg\) - UU](#)

*Urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser, individuella*

[Turism och Upplevelser \(ETOUR\) - MiU](#)

[Centrum för Turism \(CFT\) - GU](#)

[Centrum för forskning om regionalt samhällsbyggande \(CRS\) - KaU](#)

[Avdelningen för Urbana och Regionala studier - KTH](#)

[Kultur & Samhälle \(KS\) - MaH](#)

[Stads- och kommunhistoriska institutet \(Urbanhistoria\) - SU](#)

[Centrum för regional analys \(CRA\) - GU](#)

[Institutet för bostads- och urbanforskning \(IBF\) - UU](#)

[Urban Arena - LU](#)

[Stockholm Resilience center \(SRC\) - SU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - LU](#)

[Ekonomisk Historia \(EkoHist\) - GU](#)

[Kulturgeografi \(Keg\) - UU](#)

[Kulturgeografi, ekonomisk geografi och humanekologi \(Keg\) - LU](#)

[REMESO – LiU](#)

[Kulturgeografi - SU](#)

[Centre for entrepreneurship and Spatial Economics \(CEnSE\) - JU](#)

[Internationell- & Utvecklingsekonomi - LU](#)

[Centrum för regionala och urbana studier \(CUREs\) - ÖRU](#)

[Management & Organisation - GU](#)

[Centre for innovation, research and competence in the learning economy \(CIRCLE\) - LU](#)

[Projekt, Innovationer och Entreprenörskap \(PIE\) - LiU](#)

[Kulturgeografi - GU](#)

[Gothenburg Research Institute \(GRI\) - GU](#)

[Globala Studier - GU](#)

[Centrum för Europaforskning \(CERGU\) – GU](#)

*Forskningsinstitut utanför universitet och högskola*

[MISTRA Innovation](#)

[MISTRA Urban Futures](#)

[Ratio](#)

[ESBRI](#)

[Entreprenörskapsforum](#)

[IFN](#)

[SP Samhällsbyggnad](#)

[SNS](#)